

Hart voor Europa

De rol van de Nederlandse overheid

Advies 27

Den Haag, september 2003

De Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling (RMO) is een onafhankelijk en strategisch adviesorgaan.

De Raad adviseert de regering over beleidsvraagstukken die de participatie en de stabiliteit van de samenleving betreffen. De RMO bestaat uit negen onafhankelijke kroonleden: de heer prof. dr. H.P.M. Adriaansens (voorzitter), mevrouw Y. Koster-Dreese (vice-voorzitter), mevrouw ir. Z.S. Arda, mevrouw prof. dr. J. van Doorne-Huiskes, mevrouw mr. D.A.T. van der Heem-Wagemakers, de heer drs. H.J. Kaiser, de heer prof. dr. W. van Voorden en de heer prof. dr. M. de Winter.

De heer dr. K.W.H. van Beek is algemeen secretaris van de Raad.

Parnassusplein 5
Postbus 16139
2500 BC Den Haag
Tel. 070 340 52 94
Fax 070 340 54 46
rmo@adviesorgaan-rmo.nl
www.adviesorgaan-rmo.nl

Auteursrecht voorbehouden

© Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling, Den Haag 2003

© Sdu Uitgevers, Den Haag 2003

© Fotograaf Roger Cremers, Marcel van den Bergh, Hollandse Hoogte, Amsterdam 2003

Niets in deze uitgave mag worden openbaar gemaakt of verveelvoudigd, opgeslagen in een dataverwerkend systeem of uitgezonden in enige vorm door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze dan ook zonder toestemming van de RMO.

Voorwoord

Het kabinet heeft de Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling (RMO) verzocht advies uit te brengen over het thema 'maatwerk in het Europees sociaal beleid' (zie bijlage 1). Daarbij richten we ons op de invalshoek van Europees burgerschap, vanuit de gedachte dat de versterking van Europees burgerschap – de actieve steun en betrokkenheid van burgers bij het Europese project – een noodzakelijke voorwaarde is voor de verdere ontwikkeling van de Europese Unie. De aanstaande uitbreiding van de EU versterkt de urgentie hiervan.

De RMO zal hierover twee adviezen uitbrengen. Dit advies heeft als voornaamste functie om de invalshoek van de RMO te introduceren en het kabinet enkele praktische aanbevelingen te doen om de Nederlandse bevolking bij de Europese Unie te betrekken. Dit advies sluit daarmee aan bij het voornemen dat het kabinet in het Hoofdlijnenakkoord heeft gepresenteerd om het aanstaande Nederlandse voorzitterschap van de EU te gebruiken om activiteiten te richten op het versterken van de betrokkenheid van burgers bij Europa.

Het tweede advies zal in de eerste helft van 2004 verschijnen. Hierin zal de invalshoek van de RMO verder worden uitgewerkt. Mede gelet op het voorstel van de Europese Conventie voor een nieuwe grondwet voor de Unie en de daarover te houden Intergouvernementele Conferentie zal de RMO de mogelijkheden voor een Europees sociaal beleid bezien.

Bij het uitwerken van dit advies hebben we dankbaar gebruikgemaakt van externe deskundigen. Het International Centre van het NIZW heeft een quick scan uitgevoerd met als titel Hoe probeert men in de Europese Unie en in de lidstaten burgers te betrekken bij de EU? (zie bijlage 2). In deze studie worden op een indicatieve wijze activiteiten aangegeven die in een zestal EU-landen en de EU de laatste jaren zijn ontplooid om burgers bij Europa te betrekken en zo mogelijk welke effecten die inspanningen hebben gesorteerd. Daarnaast heeft eind juni 2003 een expertmeeting plaats-

gevonden, waarin met een groep van deskundigen is gediscussieerd over het advies-in-woording. De lijst van geraadpleegde personen bij de voorbereiding van dit advies is opgenomen in bijlage 3.

De commissie die het advies heeft voorbereid, bestaat uit:

Dhr. drs. H.J. Kaiser (raad)

Mw. ir. Z.S. Arda (raad)

Mw. mr. D.A.T. van der Heem-Wagemakers (raad)

Dhr. drs. F. Vos (extern commissielid)

Dhr. drs. J.Y.J. van Bemmelen (secretariaat)

Dhr. drs. T. Schillemans (secretariaat)

De verantwoordelijkheid voor het advies berust bij de Raad.

prof. dr. H.P.M. Adriaansens
voorzitter

dr. K.W.H. van Beek
secretaris

Inhoud

Voorwoord

1 *Introductie en vraagstelling: Europa, bekend en onverschillig* 7

2 *Urgentie: toekomst van de verzorgingsstaat en democratisch gat* 10

3 *Uitgangspunt: geen burgerschap zonder Europa, geen Europa zonder burgerschap* 11

4 *Betrokkenheid nader bezien* 13

5 *Oorzaken voor het gebrek aan betrokkenheid* 17

6 *Toekomstbeeld: een relevante en concrete waardengemeenschap* 20

7 *Voorstellen* 24

8 *Tot slot* 29

Bijlage 1 35

Adviesvraag

Bijlage 2 39

Quick scan NIZW/IC

Bijlage 3 109

Geraadpleegde deskundigen

Overzicht van uitgebrachte adviezen

1 Introductie en vraagstelling: Europa, bekend en onverschillig

Europa is net een fiets, zo schreef de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) in 2001. Instabiel tenzij in beweging (WRR 2001). Dit citaat illustreert dat de ontwikkeling van de EU en de steun daarvoor niet langer vanzelfsprekend is. Nederlandse burgers zijn over het algemeen redelijk op de hoogte van Europa en over het algemeen ook redelijk positief gestemd. Tenminste, als deze gevoelstemperatuur wordt vergeleken met die in andere EU-landen (Eurostat 2003; CP 2002). De verdere voortgang en institutionele innovatie van de Unie zegt de meeste mensen echter niets. De uitbreiding van de Unie voltrekt zich in een sfeer van permissieve onverschilligheid. Deze emotionele onbetrokkenheid van Nederlanders geeft aan dat wij de EU niet beleven als een collectief symbool van identiteit (Schnabel 2002). Nederlandse burgers accepteren de EU en waarderen de verworvenheden die ermee worden geassocieerd (zoals de vergrote bewegingsruimte), maar hebben er op zich verder niet echt een mening over. De meeste mensen hebben geen duidelijke ideeën over wat de EU zou moeten zijn, of aan welke zaken meer of juist minder tijd zou moeten worden besteed (Dekker et al. 2002). Het is met de EU een beetje als met de tandarts: noodzakelijk en goed dat die er is, maar als zodanig geen bron van blijdschap of verwachting.

Zowel de Nederlandse burgers als de Nederlandse overheid staan in toenemende mate met de rug naar Europa. Zo is de Europese Conventie bijna in oorverdovende stilte aan onze aandacht voorbijgegaan. Ook was Europa geen eigenstandig gespreksonderwerp bij de vele verkiezingsdebatten in 2002 en 2003. Europa kwam uitsluitend aan de orde als voorbeeld van spijlucht, ontaalde bureaucratie of potentiële kostenpost. Er wordt, kortom, niet of nauwelijks gediscussieerd over het nut, het belang en de wenselijkheid van de EU.

Volgens Dekker heeft dat als bijeffect dat bestaande negatieve stereotypen ('het machteloze Europese Parlement', 'de Brusselse bureaucratie', 'verspillende en fraudegevoelige regelingen') niet kunnen worden gecorrigeerd of genuanceerd door ervaringen. Deze stereotypen laten zich bovendien slecht corrigeren in discussies of door het naar burgers zenden van ongevroegde informatie (Dekker et al. 2002). De opkomst bij de verkiezingen voor het Europese Parlement spreken boekdelen over de belangstelling voor Europese politiek; zeker in Nederland. In vergelijking met andere landen zijn de opkomstcijfers in Nederland gemiddeld te noemen. Opvallend is vooral dat de opkomst nergens met zulke grote stappen terugloopt als in Nederland.

De RMO wil in dit advies aangeven op welke wijze de achteruitgang in de betrokkenheid van Nederlandse burgers bij de EU kan worden tegengegaan en een actieve betrokkenheid kan worden bevorderd.

Vrachtwagens worden schoongemaakt om verspreiding van de varkenspest tegen te gaan.

Om op deze vraag antwoord te geven beschrijven we om te beginnen waarom het zo belangrijk is dat burgers betrokken zijn bij Europa. Ook lichten we toe wat we dan precies onder betrokkenheid verstaan. Vervolgens beschrijven we de belangrijkste oorzaken voor het gebrek aan betrokkenheid van burgers. Hoe komt het dat burgers zich zo weinig met Europa identificeren? Tot slot van dit advies schetsen we een toekomstbeeld en doen we een aantal concrete voorstellen om de betrokkenheid van burgers te vergroten.

2 Urgentie: toekomst van de verzorgingsstaat en democratisch gat

De Europese Unie staat de komende tijd voor grote opgaven. Als eerste kan worden genoemd dat de Europese Unie het moeilijk heeft om positie te kiezen in de internationale politiek. Daar wreekt zich het ontbreken van een gemeenschappelijk buitenlandbeleid. Als tweede kan worden genoemd de uitbreiding van de Unie in 2004 met tien landen en in 2007 met nog twee en later mogelijk nog één. Deze uitbreiding zal aanzienlijke gevolgen hebben voor de interne structuur en de werking van de Unie. De nieuwe grondwet zoals die onlangs door de Conventie is voorbereid, levert een belangrijke bijdrage om na de uitbreiding tot een werkbare Unie te komen. Deze uitbreiding komt op een moment, en dat is het derde punt, dat een groot aantal van de huidige lidstaten dringend maatregelen moet nemen om hun verzorgingsstaat te redden. De houdbaarheid van de sociale stelsels staat op het spel. De meeste landen vergrijzen en de pensioenstelsels zijn daar niet in voldoende mate op ingericht met als mogelijke gevolgen dat de economische groei onder druk komt te staan en de afgesproken EMU-norm voor het begrotingstekort wordt overschreden. Het is van het grootste belang dat ingrijpende maatregelen door de burgers worden aanvaard. Zonder draagvlak onder de burgers is noodzakelijke daadkracht van de EU onbereikbaar.

Het gaat de komende jaren al met al om sociale stabiliteit, duurzaamheid van oplossingen, legitimiteit en de effectiviteit van het optreden van de EU in de lidstaten en in de wereldgemeenschap. Er zijn daadkrachtige politieke stappen nodig om deze opgaven met succes ter hand te nemen. Daarvoor is volgens de RMO een veel grotere betrokkenheid van de burger bij Europa nodig. De ontwikkeling van de EU dient niet alleen voor en over de burger te gaan maar ook met de burger tot stand te worden gebracht. Daarbij gaat het niet alleen om een betrokkenheid bij inhoudelijke beleidsthema's, maar ook om betrokkenheid bij de processen van politieke besluitvorming.

3 Uitgangspunt: geen burgerschap zonder Europa, geen Europa zonder burgerschap

Volgens de Europese Commissie moet de EU uitgroeien tot een 'Europa van de burgers'. Dit is echter alleen mogelijk als dat Europa ook op een actieve betrokkenheid van burgers kan bouwen. Dit is het uitgangspunt dat de RMO hierbij hanteert. Zonder actieve inbreng en steun van Europese burgers is vruchtbare Europese samenwerking op termijn onmogelijk.

Volgens de RMO zijn er drie hoofdredenen waarom het belangrijk is dat burgers meer bij de EU betrokken zijn.

- De eerste reden is van pragmatische aard. De Europese Unie is nu eenmaal een realiteit en – gegeven het feit dat geen enkele politieke beweging in Nederland uit de Unie zou willen stappen – is het verstandig die Unie als kans te beschouwen. De EU heeft op allerlei manieren invloed op ons leven en biedt tal van nieuwe handelingsmogelijkheden, zowel op individueel als op collectief niveau. Een betrokken oriëntatie en positieve grondhouding bij overheden en burgers zijn voorwaarden om de geboden kansen op uiteenlopende terrein als werken, onderwijs en sociale contacten daadwerkelijk te benutten.
- Een tweede argument is van democratische aard: er wordt in de Europese Unie een flink aantal beslissingen genomen. Vanuit democratisch oogpunt is het noodzakelijk dat burgers daaraan een actieve bijdrage leveren. In het ontwerp voor de Europese Conventie wordt terecht gesproken over het beginsel van participerende democratie. Dit beginsel is echter niet alleen afhankelijk van het beschikbare institutionele kader. Een actieve betrokkenheid en een gevoel van betekenis zijn nodig opdat burgers hun democratische rechten ook daadwerkelijk gebruiken. Doen ze dat niet, dan dreigt de zogenoemde

participatieparadox. Dat betekent dat het ontsluiten van meer wegen tot politieke participatie er niet toe leidt dat meer mensen participeren, maar dat dezelfde mensen dat vaker, dus langs meerdere kanalen, doen. In dat geval is dus geen sprake van een bredere participatie van burgers (Hartman 2000, Bovens 2003).

- De derde reden heeft met sociale samenhang binnen de vergrote Europese ruimte te maken. Europa is voor veel burgers een levende realiteit. Zij betalen met Europees geld en passeren probleemloos Europese grenzen voor werk, studie of vakantie. Er komen meer inter-Europese contacten, na de uitbreiding ook met steeds meer verschillende Europeanen. De verschillen tussen Europese burgers, in termen van geschiedenis, sociaal-economische positie en culturele mores, nemen hierdoor sterk toe. Ook moet worden bedacht dat er in de lidstaten grote groepen burgers wonen die qua oorsprong van buiten de Europese Unie komen. Fricities en spanningen tussen groepen kunnen daardoor sneller aan de oppervlakte komen. Deze potentiële spanningsbronnen kunnen het gemakkelijkst in goede banen worden geleid als burgers één positieve en actieve oriëntatiebron hebben.

Ook het kabinet acht het gebrek aan legitimiteit van de EU een wezenlijke tekortkoming, zeker nu de Unie zich steeds meer en dieper begeeft op wezenlijke aspecten van onze samenleving (Kabinetsnota 2003). In het kader van het wellicht laatste Nederlandse voorzitterschap van de Europese Unie in 2004 wil het kabinet daarom activiteiten organiseren en stimuleren die erop gericht zijn de Nederlandse bevolking meer bij de Europese Unie te betrekken (Hoofdlijnenakkoord). Met dit advies hoopt de RMO een bijdrage te kunnen leveren aan die ambitie.

4 Betrokkenheid nader bezien

Tot nu toe is het woord 'betrokkenheid' hier als een vanzelfsprekend en niet-problematisch begrip behandeld. Dat is niet geheel terecht. Betrokkenheid kan op verschillende manieren worden ingevuld en in verschillende aspecten worden uiteengelegd. Uiteenlopende opvattingen over wat onder 'betrokkenheid' zou moeten worden verstaan, leiden tot verschillende soorten oplossingen. Om enige begripsmatige helderheid te verschaffen lichten we hieronder nader toe wat we precies met betrokkenheid bedoelen.

Centraal in het denken over de betrokkenheid van burgers staat meestal hun formele politieke participatie. Dan gaat het om de deelname aan verkiezingen, lidmaatschap van politieke partijen en in dit geval het steunen van Europese fracties, het deelnemen aan en meepraten bij politieke bijeenkomsten. Politieke betrokkenheid kan ook naar voren komen uit het bezoeken van en elektronisch discussiëren op een van de vele websites van of over de Europese Unie.

Aan actieve politieke participatie gaat doorgaans een informatiefase vooraf. Burgers lezen dan kranten en tijdschriften, bezoeken websites en bekijken de (nogal schaarse) televisieprogramma's waarin de EU aan de orde komt. Burgers doen dit vanuit een besef (al dan niet terecht) dat deze informatie in algemeen of enig concreet verband voor hem of haar relevant is.

De praktijk wijst uit dat de betrokkenheid van burgers op dit moment in beide opzichten niet erg groot is. Burgers weten niet zo goed wat de EU doet en tonen zich ook niet sterk politiek betrokken. Dit blijkt bijvoorbeeld uit de lage opkomsten bij verkiezingen voor het Europese Parlement. Het ligt daarom in de rede dat de meeste activiteiten die nationale overheden en Europese instellingen organiseren om burgers bij de EU te betrekken, met name gericht zijn op deze vormen van betrokkenheid. Zo wordt er

informatie verstrekt, worden er websites ingericht en discussiebijeenkomsten belegd en zijn er legio informatiebladen en -bulletins (zie bijlage 2). Al deze activiteiten zijn erop gericht burgers meer te informeren en zo de toegangskanalen voor participatie te ontsluiten.

Betrokkenheid bij Europa komt echter niet alleen tot stand langs de weg van formele politieke participatie. Een ander kanaal vormen maatschappelijke organisaties. Waar de Brusselse politieke cultuur op zich op betrekkelijke afstand van burgers opereert, daar hebben burgers wel een duidelijke inbreng in het politieke en ambtelijke Europese proces via lobbygroepen en niet-gouvernementele organisaties (NGO's) (Larsson 2003, Van Schendelen 2002). De rol van bedrijven en maatschappelijke organisaties in de Europese agendavorming is behoorlijk groot. Via dit kanaal kan publieke betrokkenheid vorm krijgen. Daarbij moet echter wel de kanttekening worden gemaakt dat nogal wat NGO's de indruk wekken vooral als proeftuinen voor eurocraten te functioneren. Ze staan op behoorlijk grote afstand van de belevingswereld van veel burgers en opereren vooral als functioneel netwerk voor reeds op nationaal niveau georganiseerde belangen.

Daarnaast heeft betrokkenheid nog een meer impliciet en symbolischer aspect. Daarmee doelen we op gevoelens van verbondenheid en identificatie met mensen, organisaties of ideeën. In deze zin verschilt de oriëntatie op Europa naar plaats en tijd. Vaak zijn deze gevoelens latent aanwezig en onzichtbaar in het dagelijks leven. Ze worden vooral zichtbaar en voelbaar in oppositie tot contrasterende waarden of ideeën. Het is daarbij van belang voor ogen te houden dat mensen eerder over een geschakeerde combinatie van aanvullende identiteiten beschikken dan over één exclusieve identiteit (RMO 1999). Betrokkenheid en identificatie zijn geen elementen van een 'zero-sum game'. Mensen kunnen een sterke nationale identiteit beleven en daarbovenop een duidelijke associatie met Europa hebben. Sterker nog, het Europese aspect kan een wezenlijk onderdeel zijn van de nationale identificatie (Risse 2001).

Gliwice, Polen 09-05-2002: Poolse scholier zwaait met een Europese vlag

De RMO pleit er in dit advies voor dat meer aandacht wordt geschonken aan de symbolische en meer impliciete aspecten van betrokkenheid.

Om dit te bereiken is het nodig ervoor te zorgen dat de EU vooral zichtbaarder en concreter wordt. In de voorstellen in het laatste hoofdstuk wordt dit pleidooi geconcretiseerd.

Op deze plaats dient nog te worden opgemerkt dat het zichtbaarder en concreter maken van de EU niet als vanzelfsprekend bijeffect heeft dat burgers ook een positievere opvatting over de EU krijgen. Bovendien bestaat het risico dat het nadenken over het betrekken van burgers bij de Europese Unie een institutioneel gekleurde blik tot gevolg heeft. Het belang van de Europese instituties komt dan voorop te staan, terwijl de belangen van burgers uit het zicht verdwijnen. Het is echter cruciaal om voor ogen te houden wat burgers zélf belangrijk vinden en te achterhalen wat hen werkelijk bezighoudt. Wat zijn de reële behoeften, belangen en beweegredenen van burgers waarop de Europese Unie zou kunnen inspelen en welke rol kan de Nederlandse overheid daarbij spelen? Hoe kan het toch dat mensen zich zo gemakkelijk aan de EU kunnen onttrekken? Hoe kan het dat mensen nauwelijks een mening hebben over de EU, terwijl we tegenwoordig toch

overall een mening over hebben? De relatie van de Europese Unie tot haar burgers kan aan inhoud winnen als deze een basis vindt in de reële belangen en interessen van burgers.

5 Oorzaken voor het gebrek aan betrokkenheid

Voor het gebrek aan betrokkenheid van burgers kunnen vele redenen worden gegeven. Ten eerste heeft het vermoedelijk te maken met de ingewikkelde en ondoorzichtige besluitvorming in de Europese Unie en de betrekkelijke abstractie van veel onderwerpen. Daarnaast heeft het er ook mee te maken dat de positieve bijdragen van Europa aan het leven van burgers nogal onzichtbaar blijven, terwijl aan de negatieve bijdragen veel aandacht wordt besteed. Al was het maar omdat nationale overheden successen graag zelf incasseren en mislukkingen liever op het conto van de afwezige Unie schrijven. Het gebrek aan betrokkenheid heeft verder ook te maken met de dominantie van nationale organisaties en instituties van politiek en media.

Deze lijst van redenen kan nog worden uitgebreid, maar dat zou hier te ver voeren. Wel willen we op deze plaats twee pregnante dilemma's naar voren brengen die voor dit vraagstuk relevant zijn.

Het eerste dilemma zit verscholen in de vraag: is dit Europa eigenlijk wel een verkoopbaar product? Zijn de meeste bezwaren tegen de EU niet gestoeld op een kern van waarheid? Geeft de burger die niet komt opdagen bij de verkiezingen voor het Europees Parlement daarmee niet haarfijn aan te begrijpen dat de bevoegdheden van zijn Europese vertegenwoordigers nogal beperkt zijn? In het afgelopen decennium is het zwaartepunt van de ontwikkeling van de EU verschoven van de Europese Commissie naar de Europese Raden van Ministers (Michalski 2002, Schout 2002). Het gemeenschappelijke, communautaire verliest daarmee terrein ten opzichte van de intergouvernementele strijd tussen nationale belangen. Nederland is er traditioneel voorstander van dat de gemeenschappelijke Europese instellingen worden versterkt. Ook het Hoofdlijnenakkoord geeft aan deze weg als de juiste te zien voor de verdere Europese ontwikkeling: ...' *zet het kabinet zich in om de Europese Unie te versterken en de communautaire methode,*

met versterking van de rol van de Europese Commissie en het Europese Parlement, te intensiveren' (Hoofdlijnenakkoord 2003).

Hiermee beweegt Nederland zich echter tegen de keer. De dominante ontwikkeling is juist in de andere richting, mede door de toetreding van tien nieuwe landen in 2004. Ook de Europese Conventie lijkt deze richting te bevestigen (AIV 2003, Van Grinsven en Rood 2003, Pijpers 2003). Het Europa dat daaruit ontstaat is vooral een vrijhandelszone tussen nationale staten. Met enige overdrijving te noemen een *Brits* model voor de EU. Deze dominante ontwikkeling staat op gespannen voet met het streven om de betrokkenheid van burgers bij Europa te versterken. Betrokkenheid gedijt immers juist door het gezamenlijk-Europese te benadrukken. Het is moeilijk om je met een vrijhandelszone te identificeren. Zolang het gemeenschappelijke niet duidelijk zichtbaar is, kan een sterke oriëntatie op de EU bij burgers ook niet worden verwacht. Die oriëntatie op de EU zou wel bereikt kunnen worden door datgene wat gezamenlijk is opgebouwd sterker te belichten.

Het tweede dilemma doemt op in het verlengde van het vorige. Europa is een eenheid die weinig gemeenschappelijks heeft. De geschiedenis van natie-staten leert dat de ontwikkeling van een gemeenschappelijk identifikatiekader niet vanzelf gaat. Gemeenschapsvorming voltrekt zich door de ontwikkeling van een als gemeenschappelijk beleefde taal, geschiedenis en ervaring (Lepsius 1999, Kielmansegg 1996). Hiervan is in Europa echter niet of nauwelijks sprake. Zo is er geen gemeenschappelijke taal. Integendeel zelfs, het lijkt in Brussel soms net Babylon. De gemeenschappelijke herinnering in de Europese Unie gaat niet verder dan de herinnering aan een proces van een *ever closer union*. Daarnaast zijn de verschillen in historische ervaring groot. Hoe herinnert de gemiddelde Nederlander of Tsjech zich 1968? Waren de kruisvaarders veroverings- of bevrijdingsstrijders? Werden de jaren negentig gekenmerkt door economische groei, welvaart en bestaanszekerheid of juist door een halvering van de groei, faillissementen

en onzekerheid? Het perspectief van burgers op deze thema's varieert van lidstaat tot (kandidaat-)lidstaat.

Het is hier van belang te onderkennen dat de identiteit van de EU nooit gemodelleerd kan worden naar het voorbeeld van de natie-staat. De EU kenmerkt zich eerder als een netwerk (Leonard 2003) dat is verbonden door wetten, richtlijnen, afspraken en enkele gedeelde belangen. Het geheel is verbonden door enkele relatief kleine knooppunten in vooral Straatsburg en Brussel. De aantrekkingskracht van dit Europese netwerk is de afgelopen jaren groot geweest. Dit blijkt uit de aanstaande uitbreiding met tien nieuwe landen en het feit dat er zich daarnaast nog meer kandidaten hebben gemeld.

Het Europese netwerk kan vooral worden beschouwd als een gemeenschappelijk project waarin de Europese landen komen tot een ever closer union. Dit gemeenschappelijk project biedt bouwstenen om een gemeenschappelijke Europese ervaring te ontwikkelen. Het is een project van vrijheid, economische groei en mensenrechten. Dit zijn centrale waarden die binnen Europa worden gedeeld en door Europa worden bevorderd. De kunst is vooral om dit gemeenschappelijke project tot leven te wekken. Het onderwijs kan daarbij een belangrijke rol spelen. Zo kan onderwijs helpen een Europese identiteit te vestigen en de acceptatie van en betrokkenheid bij de Europese Unie te doen toenemen (Schnabel 2002).

Het ontwikkelen van een gemeenschappelijke ervaring staat vooral ten dienste van het leren omgaan met verschillen. Voor de Unie gaat het er om een sterkere basis van gemeenschappelijkheid op te bouwen temidden van een grote verscheidenheid. Want dat er grote verschillen zijn tussen Europeanen, zowel tussen als binnen landsgrenzen, is evident. Het zoeken naar gemeenschappelijke raakvlakken en symbolische samenhangen heeft daarom met een beperkte vorm van herkenning te maken. Burgers zullen in de praktijk van alledag moeten leren omgaan met deze verschillen.

6 Toekomstbeeld: een relevante en concrete waardengemeenschap

What is lacking is not information as such. All the information is already available to the interested citizen (one visit to the bookshop or internet will satisfy the most curious among us). The challenge is to enhance the citizen's interest in the EU. (Dehaene 2003)

Onder 'betrekken' verstaat de EU doorgaans het 'informer' of 'bij elkaar brengen' van burgers. Dat heeft duidelijke effecten gehad. Waar dit ertoe leidt dat de stem van burgers beter gehoord wordt in beleidsprocessen is het zeer te waarderen. Toch lijkt deze op zichzelf nuttige agenda voor het betrekken van burgers tegen zijn eigen grenzen op te lopen. Zoals Dehaene in het bovenstaande citaat al aangeeft: een tekort aan openbaar beschikbare informatie over de Europese instellingen is er niet. Integendeel zelfs, er is soms eerder sprake van *information overload*. Met het bestaande instrumentarium kunnen Europese instellingen en nationale overheden een deel van de burgers bereiken. Een belangrijk deel van de Nederlanders is op deze manier echter niet goed te 'vinden'. Er zijn grote groepen burgers die zich onttrekken aan overheidscommunicatie en voor zichzelf geen rol zien in debatten en interactieve besluitvormingsprocessen (Motivaction 2001). Om ook deze mensen te laten ervaren dat de EU en haar beleid steeds meer van invloed is op hun dagelijks leven, is een andere strategie nodig dan van informeren en debatteren. Het gaat er dan om aan te sluiten bij zaken die voor hen concreet en relevant zijn.

De RMO staat drie strategieën voor ogen om de betrokkenheid van burgers bij Europa te vergroten.

- De eerste strategie gaat ervan uit dat de EU een waardengemeenschap moet zijn om betrokkenheid van burgers te kunnen genereren. Burgers associëren de EU op dit moment vooral met bewegingsvrijheid en eco-

nomische vooruitgang. Burgers waarderen dat en schrijven hun verworven economische voorspoed en territoriale bewegingsvrijheid ook toe aan het Europees project (Dekker et al. 2002). Dezelfde waarden hebben de merendeels Oost-Europese burgers en lidstaten ertoe aangezet te willen toetreden tot de Unie.

Binnen Nederland echter wordt deze agenda van economische groei en mobiliteit wel zo'n beetje als 'af' gezien. De afwezigheid van Europese hongersnoden en oorlogen wordt als vanzelfsprekend ervaren, terwijl dit in het licht van de Europese geschiedenis eerder als een klein wonder beschouwd zou moeten worden. Er zijn daarom andere waarden nodig om de betrokkenheid en het enthousiasme van burgers te stimuleren. Het 'product' Europa zou zich nadrukkelijker op de historische uniciteit en de waarden die daaraan ten grondslag liggen kunnen voorstaan. Zo zou de Unie nadrukkelijker kunnen laten zien welke waarden van vrijheid en mensenrechten constitutief zijn voor haar bestaan. Dat biedt aan de ene kant verweer tegen de kritieken op onderdelen van de EU.

Bijvoorbeeld: natuurlijk is het op de keper beschouwd een beetje mal dat er maandelijks treinen met archiefmateriaal heen en weer rijden tussen Straatsburg en Brussel. Dit is echter verre te prefereren boven de historische ervaring dat het strijdkrachten zijn die deze weg begaan. Een doel- en waardenexplicatie biedt de EU aan de andere kant ook een herkenbare geopolitieke opdracht. De EU dient een force of good te zijn. Dit kan zij zijn door bij te dragen aan wat meer vrede en wat minder onveiligheid in de wereld. Dat biedt een nadrukkelijke rol op het wereldtoneel. Als zo duidelijk wordt wat de EU is en waar de EU voor staat, kunnen burgers zich er meer en gemakkelijker mee identificeren.

- Bovengenoemde strategie is er een van de lange adem en meer een Brusselse dan een Haagse aangelegenheid. De tweede strategie richt zich juist op de kortere termijn. **Relevantie** is hier het steekwoord. De betrokkenheid van burgers komt niet in een vacuüm tot stand, maar volgt op relevantie. Als de EU zich zichtbaar bezighoudt met zaken die

burgers relevant achten, met zaken waar zij nadrukkelijk vóór of tegen kunnen zijn, dan zullen zij zich ook met meer betrokkenheid op Europa richten. Op dit moment is dat vaak moeilijk, bijvoorbeeld omdat van een zichtbare politieke strijd om het algemeen belang vaak geen sprake is. Ook de Nederlandse overheid en Nederlandse politici kunnen bijdragen aan deze strategie. Zij kunnen veel nadrukkelijker zichtbaar maken wat zij in EU-verband doen en welke doelen zij in Brusselse onderhandelingen nastreven. Ook kan de overheid beter in beeld brengen langs welke wegen de EU direct ingrijpt in het leven van burgers, bijvoorbeeld door regelgeving, financiële afdrachten of op andere wijzen. Een andere belangrijke factor is de berichtgeving in de media over de EU. Over het algemeen wordt er in de pers en op televisie weinig aandacht geschonken aan de Europese politiek. De schaarse berichtgeving betreft vaak vooral voorbeelden van onnodige bureaucratie, frauderende ambtenaren, spijbelende en kwistig declarerende europarlementariërs. Kortom, zaken waar ieder weldenkend mens alleen maar op tegen kan zijn. In de verslaggeving over Europese raden domineert bovendien het perspectief van de onderhandelingen en de deals tussen lidstaten. De EU komt dan vooral over als strijdtoneel voor nationale belangen. Waar het in beide gevallen aan ontbreekt is een politiek debat, met concurrerende visies op het gemeenschappelijk Europees belang. Juist uit dergelijke debatten en visies kan betrokkenheid voortkomen. Bovendien zijn burgers eerder geïnteresseerd in zaken die hen direct raken dan in discussies over bijvoorbeeld de gewichtenverdeling van stemverhoudingen.

- De derde strategie sluit aan bij de tweede en luidt: maak Europa concreet voor de burger. Burgers zijn niet erg geïnteresseerd in algemene beschouwingen over het belang van Europa. Daar waar Europa hen daadwerkelijk 'raakt', raken ze ook betrokken. Zo zijn de Nederlandse boeren en transportondernemers de best geïnformeerde Europeanen. Niet vanwege het feit dat deze beroepsgroepen overwegend bestaan uit Europese idealisten, maar domweg uit praktische noodzaak. Zij kun-

Epe, Nederland 28-03-2001: Hoog oplopende emoties bij een demonstratie van boeren in het kader van de uitbraak van mond en klauwzeer.

nen hun beroep niet of nauwelijks uitoefenen zonder een gedegen Europese oriëntatie. Dit leert dat de betrokkenheid van burgers tot stand komt door aan te sluiten bij concrete kwesties en initiatieven van onderaf. Daarnaast kan de overheid ook aansluiten bij initiatieven van het bedrijfsleven, waar dat sterk europeaniseert.

7 Voorstellen

Uit bovengenoemde strategieën kan een aantal voorstellen worden afgeleid om de betrokkenheid van burgers bij de EU te vergroten. Soms betreft het voorstellen die ook in ander verband zijn gedaan of naar de mening van de RMO, in te beperkte mate worden uitgevoerd. Het verbindende element van het bij elkaar zetten van deze voorstellen is de verdere ontwikkeling van burgerschap. De voorstellen bieden zo veel mogelijk directe handelingsperspectieven. De Nederlandse overheid kan ze bij wijze van spreken morgen al uitvoeren. Andere voorstellen verwijzen juist naar langdurige processen waarin de rol van de Nederlandse overheid beperkt kan zijn. Hieronder hebben we de voorstellen per strategie onder elkaar gezet.

Waardengemeenschap

Onderstaande voorstellen dragen bij aan de strategie om van Europa een waardengemeenschap te maken.

➤ *Voortdurend beklemtonen waar Europa voor staat*

De Europese Unie en ook de Nederlandse regering moeten aan burgers onder meer via voorlichting laten zien welke bijdrage de Unie levert aan de stabiliteit in de regio, de economische ontwikkeling en de bewegingsvrijheid van burgers.

➤ *Europees onderwijsprogramma*

Er is op dit moment geen gemeenschappelijk Europees onderwijsprogramma over Europa (Schnabel 2002). Europese leerlingen leren in ieder land andere dingen over Europa. Nederland zou er bij de Europese Unie op kunnen aandringen om de nodige stappen te zetten opdat een gemeenschappelijk onderwijsprogramma over Europa kan worden ontwikkeld. Daarbij kan aandacht worden geschonken aan geschiedenis, staatsinrichting en culturele diversiteit in de gemeenschappelijke geschiedenis. Voor dit onderwijsprogramma moet ruimte worden gemaakt in de lesroosters.

➤ *Politieke keuzen zichtbaar maken*

Het Nederlandse parlement kan jaarlijks een debat organiseren met Nederlandse politici op nationaal en Europees niveau over hun gedrag ten opzichte van Europa. Confronteer hen op basis van onderzoek met hun eigen keuzen, waarbij eventuele (in)consistenties zichtbaar kunnen worden gemaakt. Zo'n debat is erop gericht nationale staten Europees te laten denken en beter zichtbaar te maken welke besluiten er in en ten aanzien van de EU worden genomen. Een mooi meetinstrument daarvoor is de EP-monitor van het Instituut voor Publiek en Politiek (IPP), die thans gebruikt wordt om het stemgedrag van europarlementariërs zichtbaar te maken (zie ep-monitor.nl).

➤ *Kopstukken in beeld*

Maandelijks op een vast tijdstip wordt een gesprek met de voorzitter van de Europese Commissie op televisie uitgezonden. Ook worden sleuteldebatten van het Europees Parlement live vertoond.

➤ *Europese staatssecretaris naar Binnenlandse Zaken*

Om de aansluiting tussen Europees en nationaal beleid te verbeteren, zou het goed zijn als de staatssecretaris van Europese Zaken niet langer huist in het ministerie van Buitenlandse Zaken maar juist bij het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. Europa is daarmee niet langer 'voer voor diplomaten', maar wordt in het hart van de coördinatie van het landelijk beleid geplaatst.

Relevant

De voorstellen hieronder moeten ertoe bijdragen dat Europa voor burgers relevanter wordt.

➤ *Referendum over Europese grondwet*

De eventuele invoering van het constitutioneel verdrag van de EU wordt voorafgegaan door een referendum. Een veelgehoord bezwaar tegen referenda is echter dat deze altijd gaan over simpele tegenstellingen en

dat ze niet geschikt zouden zijn voor besluiten over complexe zaken, zoals een Europese grondwet en het kiezen van een voorzitter van de Europese Unie. Hier kan tegenin worden gebracht dat de komst van referenda vaak aanleiding is voor veel debatten, op ingewikkelde en eenvoudige niveaus. Een referendum kan leiden tot een breed maatschappelijk debat.

➤ *Instituties 'europeaniseren'*

De nationale instituties, overheid, publieke instellingen, belangenverenigingen, kunnen veel nadrukkelijker stimuleren tot menselijke contacten over de grenzen heen, onder meer door uitwisselingsprogramma's van jongeren, ouderen, vakbondsmensen en ambtenaren.

Er bestaat al een scholierenuitwisselingen tussen EU-landen, maar slechts een minderheid van de scholieren neemt hieraan deel. Van de Nederlandse jongeren is maar twee op de tien in een ander Europees land geweest voor uitwisseling, (taal)studie of werk (Dekker et al. 2002). Bovendien worden daarbij met name omliggende landen bezocht. Zeker de 'opening' van Europa naar het oosten biedt tal van interessante reisbestemmingen met een educatief karakter.

➤ *'Brussel vandaag'*

Het is de hoogste tijd voor een nieuwsprogramma over de EU. Dat dit daadwerkelijk mogelijk is, bewijst Polen, waar dagelijks een EU-journaal wordt uitgezonden (zie bijlage 2). Voor Nederland zou zo'n programma via de publieke omroep moeten worden verzorgd (al kan de commerciële omroep dit natuurlijk ook doen). Idealiter op initiatief van de NOS of van andere omroepen. Als dat niet lukt, zou steun van het Bedrijfsfonds voor de Pers kunnen worden benut om zo'n programma mogelijk te maken. Eventueel kan een Europese variant op het vragenuurtje in de Tweede Kamer worden ingevoerd en uitgezonden.

Concreet

Tot slot doet de RMO een aantal voorstellen om de EU voor burgers concreter en zichtbaarder te maken.

➤ *Leuker kunnen we het niet maken, wel zichtbaarder*

Om het financiële gewicht van de EU zichtbaarder te maken voor de burger, kan de Belastingdienst op het formulier van de aanslag inkomstenbelasting 2003 specificeren hoeveel aan Brussel wordt afgedragen en hoeveel daarvan wordt terugontvangen, alsmede het bedrag dat gemiddeld per huishouden aan Brussel wordt betaald.

➤ *Voer Engels in als lingua franca*

Het verdient aanbeveling dat de Europese Unie kiest voor een lingua franca. Het Engels komt daarvoor het meest in aanmerking. Zo'n lingua franca maakt het burgers van de Unie een stuk gemakkelijker met elkaar te communiceren en contacten te leggen. Bovendien verbetert dat de inhoud van de debatten die op Europees niveau zoals in het Europees Parlement worden gevoerd. Een bijkomend voordeel is dat het op termijn leidt tot forse besparingen op de kosten van vertalingen.

Nederland zou initiatieven moeten nemen op Europees niveau om tot invoering van Engels als lingua franca te komen. Vooruitlopend daarop voert Nederland vanaf het basisonderwijs Engels in als tweede taal.

➤ *Collectieve symbolen*

De Europese Unie dient de ontwikkeling van gemeenschappelijke symbolen van eenheid te stimuleren zoals een Europese voetbalcompetitie, songfestival, vlag, volkslied, Europees paspoort met dubbele nationaliteit en een Europa-brede vrije dag, de vredesdag. Deze dag vindt al een tijd op 9 mei plaats (de dag waarop in 1950 het 'startschot' voor de huidige EU werd gegeven) en alle Europeanen zouden dan vrij moeten zijn.

➤ *Grensgebieden als experimenteerruimte*

Het is in het bijzonder noodzakelijk dat er een brug wordt geslagen tussen gemeenten en de EU, en tussen de concrete leefwereld van burgers en Europa. Een interessante methode daarvoor bestaat al in grens-

regio's, waar grensproblemen op pragmatische wijze worden opgelost. Het gevolg is bijvoorbeeld dat burgers gebruik kunnen maken van publieke voorzieningen aan de andere kant van de grens. Dit model zou eventueel kunnen worden gebruikt voor andere knelpunten in wet- en regelgeving binnen de EU.

➤ *Europese polls*

Voor de verkiezingen van het Europees Parlement zouden ook polls moeten worden gehouden die de politieke verhoudingen op Europees niveau weergeven. Het Europees Parlement kan de opdracht daartoe verstrekken.

➤ *Virtuele verkiezingen*

Organiseer een kanaal om burgers op virtuele wijze te laten deelnemen aan verkiezingen in andere EU-landen.

➤ *Verdergaande samenwerking waar mogelijk*

Breidt de taken van de EU uit op onderwerpen die vanwege hun aard beter gezamenlijk kunnen worden aangegrepen. Er bestaan tal van terreinen waarop verdere Europese samenwerking zinnig kan zijn. In het Hoofdlijnenakkoord wordt al aangegeven dat terreinen zoals criminaliteit, migratie en milieu zich uitstekend lenen voor verdergaande samenwerking binnen de Europese Unie. Dit geldt ook voor bredere aspecten van veiligheid, werknemersbescherming en gemeenschappelijk buitenlands beleid. Ook een Europese defensiemacht past hierbij. Op al deze terreinen biedt verdieping van de EU effectieve mogelijkheden om problemen op te lossen. Als de EU echt wil uitgroeien tot een gemeenschap van de burgers, dan zal zij op deze terreinen een zichtbare politiek moeten voeren, opdat de Europese burgers zich er met instemming of afkeuring op kunnen richten.

8 Tot slot

De EU staat de komende jaren voor grote opgaven. Het gaat de komende jaren om sociale stabiliteit, duurzaamheid van oplossingen, legitimiteit en de effectiviteit van het optreden van de EU in de lidstaten en in de wereldgemeenschap. Er zijn daadkrachtige politieke stappen nodig om deze opgaven met succes ter hand te nemen. Het is van het grootste belang dat ingrijpende maatregelen door de burgers worden bediscussieerd. Zonder draagvlak onder de burgers is noodzakelijke daadkracht van de EU onbereikbaar.

In dit advies presenteert de RMO een aantal voorstellen dat erop gericht is de betrokkenheid van de Nederlandse burger bij de Europese Unie te vergroten. Het betreft ook voorstellen die op relatief korte termijn kunnen worden ingevoerd. Een aantal daarvan kan reeds tijdens het komende Nederlandse voorzitterschap in 2004 in werking zijn. Andere daarentegen verwijzen naar langduriger processen.

Dit advies is het eerste uit een tweeluik. Het tweede deel zal in de eerste helft van 2004 verschijnen en zal vanuit de invalshoek van het versterken van Europees burgerschap ingaan op het thema 'maatwerk in het Europees sociaal beleid'. Een thema dat door het kabinet aan de RMO is voorgelegd (zie bijlage 1). Bij de uitwerking van dat tweede deel zal vooral ook aandacht besteed worden aan de gevolgen voor dat burgerschap van de nieuwe grondwet zoals deze is voorbereid door de Europese Conventie en de Intergouvernementele Conferentie daarover.

Literatuur

Adviesraad voor Internationale Vraagstukken (2003), *Vervolgadvies Een brug tussen burgers en Brussel: Naar meer legitimiteit en slagvaardigheid voor de Europese Unie*. Den Haag: AIV.

Belevingsmonitor Rijksoverheid (2003). Den Haag: RVD.

Bovens, M. (2003), *De digitale republiek: Democratie en rechtsstaat in de informatiemaatschappij*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Checkel, J.T. (2001), The Europeanization of Citizenship? In: Cowles, M.G. et al., *Transforming Europe: Europeanization and domestic change*. Ithaca and London: Cornell University Press.

Dehaene, J.L. (2003), *Understanding Europe: the Citizen's right to know: Lezing bij de gelijknamige conferentie van Friends of Europe op 3 april 2003*. Brussel.

Dekker, P. et al. (2002), *Leeft Europa wel? Een verkenning van de Europese Unie in de publieke opinie en het onderwijs: Bijlage bij de staat van de Europese Unie 2003*. Den Haag: SCP.

Europese Commissie (2002), *European governance: Een witboek*. Luxemburg.

Europese Conventie (2003), *Constitutioneel verdrag*. Brussel.

Eurostat (2003), *Eurobarometer: Public opinion in the European Union*. Report nr. 58. Brussel.

Grinsven, P.C.J. van en Rood, J.Q.Th. (2003), Verdwaald in Europa: Nederland en de Europese Conventie. In: *Internationale spectator*, June 2003, LVII, nr. 6, p. 273-274.

Hartman, I. (2000), *Democratie van de grote bekken. Of: leer je wat van het publieke debat?* Amsterdam: Instituut voor Publiek en Politiek.

Kielmansegg, P.G. (1996): Integration und Demokratie. In: Jachtenfuchs, M. en Kohler-Koch, B. (Hg.), *Europäische Integration*. Opladen. p. 47-71.

Larsson, T. (2003), *Pre-cooking in the European Union: The world of expert groups*. Stockholm: ESO.

Leonard, M. (2003), De stille kracht van de Europese Unie. In: *NRC Handelsblad*, 8 juli 2003. p. 7.

Lepsius, M.R. (1999), Die Europäische Union: Zwischen globaler Dynamik, Nationaler und regionaler Gegenbewegungen. In: Viehoff, R. en Segers, R.T., *Kultur, Identität, Europ: Über die Schwierigkeiten und Möglichkeiten einer Konstruktion*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.

Meedoen meer werk minder regels: Hoofdlijnenakkoord voor het kabinet CDA, VVD, D66. 2003.

Michalski, A. (2002), *Governing Europe: The future role of the European Commission*. Den Haag: Instituut Clingendael.

Motivaction (2001), *Burgerschapstijlen en overheidscommunicatie. Bijlage bij: In dienst van de democratie: Eindrapport Commissie Toekomst Overheidscommunicatie*. Den Haag.

Pijpers, A. (2003), *De schone schijn van de Europese Conventie. Een tussenbalans*. Den Haag: Instituut Clingendael.

Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling (1999), *Nationale identiteit in Nederland*. Den Haag: Sdu Uitgevers.

Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling (2000), *Aansprekend burgerschap*. De relatie tussen de organisatie van het publieke domein en de verantwoordelijkheid van burgers. Den Haag: Sdu Uitgevers.

Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling (2002), *Bevrijdende kaders: sturen op verantwoordelijkheid*. Den Haag: Sdu Uitgevers.

Risse, T. (2001), An European identity? Europeanization and the Evolution of Nation-State Identities. In: Cowles, M.G. et al., *Transforming Europe: Europeanization and domestic change*. Itaca and London: Cornell University Press.

Schendelen, R. van (2002), *Macchiavelli in Brussels: The Art of EU Lobbying*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Schnabel, P. (2002), Epiloog: de Europese Unie en de publieke opinie. In: Dekker, P. et al. (2002), *Leeft Europa wel? Een verkenning van de Europese Unie in de publieke opinie en het onderwijs. Bijlage bij: De staat van de Europese Unie 2003*. Den Haag: SCP.

Schout, J.A. (2002), Zoeken naar een Europees bestuursmodel: De Commissie en Europese Governance. In: *Bestuurswetenschappen 2002* nr. 5, p. 415-436.

Sociaal en Cultureel Planbureau (2002), *De kwaliteit van de publieke sector: Sociaal en Cultureel Rapport 2002*. Den Haag: SCP.

Tweede Kamerstuk: *De toekomst van de Europese Unie: een nieuwe bijdrage aan het debat*. TK 2000-2001, 27 407 nr. 9.

Tweede Kamerstuk: *Europa in de steigers: Kabinetsreactie op AIV-advies; 'Een brug tussen burgers en Brussel'*. TK 2002-2003, 28 604 nr.3.

Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (2001), *Naar een Europabrede Unie*. Den Haag, Sdu Uitgevers.

Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (2003), *Slagvaardigheid in de Europabrede Unie*. Den Haag, Sdu Uitgevers.

Bijlage 1

Adviesvraag

Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport

Uit: Werkprogramma 2002-2003 van de Raad voor
Maatschappelijke Ontwikkeling

Sociaal beleid in Europees perspectief

Aansluitend bij de bepalingen over sociale politiek in het Verdrag van Amsterdam heeft de Europese Raad in Lissabon (voorjaar 2000) de politieke beleidslijnen geformuleerd voor een gemeenschappelijke visie en aanpak van sociaal beleid in en door de lidstaten.

Speerpunt daarbij is de bevordering van de sociale integratie als element in de Europese strategie voor de komende tien jaar om de Europese Unie 'de meest concurrerende en dynamische kenniseconomie van de wereld' te laten worden en tegelijkertijd duurzame economische groei, meer werkgelegenheid en een hechtere sociale samenhang na te streven.

Deze in Lissabon (en Feira) geformuleerde beleidslijnen zijn in de opeenvolgende Europese Raden van Nice ('Sociale Agenda') en Stockholm politiek bevestigd en nader ingevuld en zullen de komende jaren (Barcelona 2002) op de agenda blijven.

Als resultaat van Nice is tevens in het EG-Verdrag (art. 137) opgenomen dat de Gemeenschap ondersteunend en aanvullend beleid kan voeren ter bestrijding van sociale uitsluiting en inzake de modernisering van de stelsels van sociale bescherming (o.a. pensioenen).

Aan beide doelstellingen wordt thans op EU-niveau en in de lidstaten nadere uitwerking gegeven door middel van nationale actieplannen, het vaststellen van indicatoren en een proces van 'open coördinatie'.

Het Europese beleid weerspiegelt in zekere zin binnen de lidstaten vergelijkbare maatschappelijke vraagstukken, zoals het streven naar sociale cohesie, de participatie van burgers, een andere rolverdeling man/vrouw en naar de kwaliteit van de publieke dienstverlening.

Bovendien ligt er de discussie aan ten grondslag over de houdbaarheid en betaalbaarheid van het Europese verzorgingsstaatmodel en het streven te komen tot een actieve welvaartsstaat, met behoud van solidariteit binnen

en tussen generaties, tegen de achtergrond van de demografische ontwikkelingen.

Daarom wordt de RMO gevraagd, hoe vanuit het perspectief van zijn advisering over het Nederlandse sociaal beleid, ruimte en richting voor het Europese sociale beleid ter voorkoming van sociale uitsluiting kan worden geformuleerd.

Bijlage 2

Hoe proberen de Europese Unie en haar lidstaten de burgers te betrekken bij de Europese Unie?

Een quick-scan uitgevoerd in opdracht van de Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling.

**Nederlands Instituut voor Zorg en Welzijn
International Centre**

**Onderzoek, coördinatie en redactie
onder leiding van Ronald Maliepaard
Utrecht, augustus 2003**

'De Europese Unie is er voor haar burgers en luistert naar hen. Want elke burger moet zich, met behoud van zijn identiteit, zijn leefgewoonten en zijn taal, thuisvoelen in zijn 'Europese vaderland' waar hij kan gaan en staan waar hij wil.'

(Laatste alinea uit tekst over ontstaan van de dag van Europa op de website van de Europese Unie)

Inhoud

<i>Vooraf, verantwoording en werkwijze</i>	43
<i>Inleiding</i>	45
A <i>Europese Unie</i>	47
1 Informatieverstrekking	48
2 Dialoog en consultatie	49
3 Speciale programma's	50
4 Symbolen van Europa	51
5 Voorbeelden	54
5.1 Ontstaan van en vervolg op Witboek Jeugd	54
5.2 Andere voorbeelden	57
5.3 EU corrigeert 'misinformatie'	60
B <i>Landenrapporten</i>	62
1 Het Verenigd Koninkrijk	62
2 Spanje	66
3 Frankrijk	68
4 België	69
5 Duitsland	72
6 Finland	75
C <i>Effecten</i>	79
D <i>Beschouwing: De Europese Unie, de lidstaten en de burger, een moeizame verhouding</i>	88
1 Betrokkenheid van de burger bij Europa, hoe wordt dit gedefinieerd en hoe komt het tot uiting?	88
2 Burgers en de EU, een niet-bestaande relatie?	89

3 Betrokkenheid van de burger: de bestaande praktijk 92

Bijlage – Adressen van relevante websites 100

Vooraf

Ten behoeve van het uitbrengen van een advies heeft de Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling (RMO) behoefte aan zicht op concrete ideeën en praktijken om de burgers meer bij Europa te betrekken. Aan het NIZW International Centre (NIZW IC) is gevraagd een snelle inventarisatie daarvan uit te voeren. De opdracht hield niet in om nader in te gaan op wat dat is: de burger betrekken bij Europa of het opsporen van beleidsstukken. De belangstelling van de RMO is gericht op informatie over de organen van de Europese Unie (EU), met name de Europese Commissie, en op informatie uit de EU-lidstaten. Om redenen van efficiëntie beperkt de lidstateninventarisatie zich tot de volgende selectie: België, Finland (behoort tot de meest recente toetreders), Spanje, Duitsland, Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk. Uiteraard is daarnaast ook aandacht besteed aan Nederlandse ervaringen.

Als resultaat zou in het rapport het volgende worden beschreven:

1. De mate waarin er sprake is/was van beleid ten aanzien van het bevorderen van de betrokkenheid van de burgers bij de EU;
2. Op welke wijze beleid geïmplementeerd is en een aantal voorbeelden ervan;
3. Indien beschikbaar; wat voor effect de activiteiten hebben gehad of wat is er bekend over de betrokkenheid van burgers bij Europa?

Verantwoording en werkwijze

Voor het uitvoeren van deze inventarisatie was slechts een beperkte hoeveelheid tijd beschikbaar. Een team van medewerkers van het NIZW International Centre heeft de informatie uit de EU en de lidstaten gegeneerd. Dat heeft ertoe geleid dat vooral pragmatisch te werk is gegaan en dat de resultaten soms wat ongelijksoortig zijn. Dit rapport kan dan ook niet meer dan een eerste impressie geven.

Werkwijze:

- Ervaringen, informatie en contacten van het Nederlandse Agentschap Jeugd¹ en Eurodesk², onderdelen van het NIZW IC zijn gebruikt. Beide zijn langdurige programma's die in alle EU lidstaten worden uitgevoerd, onder co-regie van de Europese Commissie en de lidstaten zelf.
- Door medewerkers van het NIZW IC is informatie opgevraagd in het eigen internationale netwerk, er is gezocht op het internet en er is telefonisch of per e-mail contact geweest met diverse betrokken organisaties in de verschillende landen en de EU. Een goede eerste ingang hiervoor vormen natuurlijk de Voorlichtingsbureaus van de Europese Commissie in de diverse landen, vanwaar vele doorverwijzingen volgden.

Een en ander resulteerde in onderstaande eerste indruk van de wijze waarop de EU en de individuele landen hun burgers proberen te betrekken bij Europa. Om de gevonden informatie in perspectief te kunnen zien, is een beschouwing opgenomen, in deel D. Desalniettemin bleek het noodzakelijk om hier en daar in de delen A, B en C de bevindingen, interpretaties en het commentaar toe te voegen, om de betekenis van de bevindingen te kunnen duiden.

Voor de leesbaarheid is, indien van toepassing, van alle genoemde overheden en organisaties de naam met verwijzing naar de website opgenomen in de bijlage.

De verwijzing naar een aantal bronnen is als voetnoot opgenomen.

1 Het Programma JEUGD van de EU is een programma dat uitwisselingen van jongeren, individueel en collectief, tussen de lidstaten, stimuleert en subsidieert.

<http://www.agentschapjeugd.nl>.

2 Eurodesk verstrekt informatie met betrekking tot de EU, vooral aan jongeren. Het is een Europees netwerk en heeft partners in alle lidstaten van de Europese Unie.

<http://www.eurodesk.org>.

Inleiding

Eén van de belangrijkste doelstellingen van de EU is de invoering van het Europees burgerschap.³ Dit concept is voor het eerst geïntroduceerd in artikel 17 van het Verdrag van Maastricht, dat als volgt luidt: 'Burger van de Unie is eenieder die de nationaliteit van een lidstaat bezit'. Het Verdrag van Amsterdam van 1997 verduidelijkt het verband tussen het Europese en het nationale burgerschap in ondubbelzinnige bewoordingen: 'Het burgerschap van de Unie vult het nationale burgerschap aan en komt niet in de plaats daarvan'. Verder geeft het Verdrag van Amsterdam elke burger van de Europese Unie het recht om in één van de elf talen van de Verdragen naar een EU-instelling te schrijven en een antwoord in dezelfde taal te ontvangen.

Er bestaan verschillende manieren waarop deze doelstellingen worden uitgevoerd.

1. Het verstrekken van informatie aan de burger en zijn/haar organisaties.
2. Het organiseren van dialoog met en raadplegingen van de burger.
3. Het uitvoeren van een aantal meerjarige programma's.
4. Het hanteren van symbolen door de EU en de lidstaten.

Er wordt weinig of geen onderzoek gedaan naar de effecten van deze activiteiten, maar er wordt wel veel onderzoek gedaan naar de mening van de burger en naar het subjectieve en objectieve informatieniveau, met name door middel van de Eurobarometer (zie hoofdstuk C). De Europese Commissie stimuleert ook allerlei activiteiten die zicht op die betrokkenheid kunnen bieden. Bijvoorbeeld conferenties zoals 'European Integration: Building European Citizenship-Regional, National, Supranational', die onlangs

3 Bron: 'Hoe zien Europeanen zichzelf', publicatie van de Europese Gemeenschappen uit 2001. http://europa.eu.int/comm/publications/booklets/eu_documentation/05/txt_nl.pdf

door The European Science Foundation gehouden werd te Acquafredda di Maratea (bij Napels), Italië, en *'The conference addresses the issue of the social foundations of European citizenship by looking at the different levels at which such citizenship could be grounded – the local and regional, the national, and the supranational – and by discussing the practical and philosophical grounds of alternative notions of citizenship'*.

Onderstaand worden voor de EU in het algemeen en daarna voor de geselecteerde lidstaten individueel de bevindingen weergegeven.

A Europese Unie

Het beleid ten aanzien van het betrekken van de burger bij de EU wordt door de Europese Commissie op drie manieren geïmplementeerd:

- De Europese Commissie doet het zelf. Naast de activiteiten in Brussel heeft de Europese Commissie hiertoe onder andere voorlichtingsbureaus in alle lidstaten opgericht. Deze bureaus hebben als taak de burgers, de media en het politieke veld in de lidstaten te informeren over het beleid van de Commissie en de Europese ontwikkelingen. Bovendien stimuleren ze de discussie over Europa door onder andere openbare hoorzittingen, workshops en conferenties te organiseren. Ze worden door de EU gefinancierd en vallen onder het Directoraat Generaal Pers en Communicatie. Ook kent elke lidstaat een vertegenwoordiging van het Europees Parlement. In de regel werken beide organisaties zeer nauw samen.
- De Europese Commissie stimuleert en neemt initiatieven in de afzonderlijke EU landen. Dit is een relatief recent verschijnsel en wordt uitgewerkt in het voorstel uit 2001 'Een nieuw kader voor praktische samenwerking in verband met het voorlichtings- en communicatiebeleid van de Europese Unie'⁴. Hierin worden verschillende vormen van partnerschap tussen instellingen van de EU en nationale, regionale en lokale organisaties beschreven. Deze dienen om voorlichting aan het publiek te geven. Citaat uit het voorstel: 'Afgezien van het zeer positieve signaal van samenwerking zijn er vele andere voordelen verbonden aan een dergelijke bundeling van krachten, niet in de laatste plaats de betrokkenheid van de media, de inschakeling van gespecialiseerd personeel en de mogelijkheid bevolkingscategorieën aan te spreken die geen enkele Europese instelling op zichzelf kan bereiken'.
- De Europese Commissie stimuleert Europese en nationale Niet-Gouvernementele Organisaties (NGO's).

⁴ Bron: http://europa.eu.int/eur-lex/nl/com/cnc/2001/com2001_0354nl01.pdf.

1 Informatieverstrekking

De Europese Commissie heeft een zeer uitgebreide website. De grote hoeveelheid informatie en de vele mogelijkheden tot discussie op de EU-site maken duidelijk dat de 'EU voor de burgers' voor een groot deel lijkt te bestaan uit een elektronische informatiemaatschappij. Bijna alle EU-gerelateerde onderwerpen zijn op de website(s) van de EU te vinden. De vele professionals die met de EU van doen hebben zullen de website ongetwijfeld regelmatig bezoeken en goed kennen. Dit zou dan meteen het grote aantal 'hits' verklaren.

Een recent onderzoek van de Europese Commissie leverde als belangrijkste resultaat dat de meerderheid van de burgers in Europa toch nog de voorkeur geeft aan informatie over Europa via de klassieke media; radio, tv, krant. De internetsite(s) van de EU behoren tot de best gewaardeerde en meest bezochte sites in de wereld. Het feit dat dit soort onderzoeken gedaan wordt, geeft al aan dat de Europese Commissie belang hecht aan de opinie van de burgers (en bedrijven) en ze probeert zo goed mogelijk te informeren. Probleem is wel dat de sites als erg ondoorzichtig worden ervaren door veel personen die niet zo'n goed inzicht hebben in de structuur van de Europese Unie en een bijkomend probleem is dat niet altijd alles in alle talen aanwezig is. Dat de website goed gewaardeerd wordt lijkt hiermee in tegenspraak, maar zou wel eens verklaard kunnen worden door het feit dat als men eenmaal de weg gevonden heeft, er ook gevonden wordt wat men zoekt. De voorbeelden in hoofdstuk A 5.2 illustreren de complexiteit van de informatie- en verdere ondersteuningsfuncties van de Europese Commissie. Overigens ligt er bij de Europese Commissie een voorstel tot verbetering van de site. Er is zoveel ongecoördineerde informatie, die langs zoveel wegen beschikbaar is, dat er heel veel reactietijd verloren gaat aan het maken en bijhouden van de websites die verzorgd worden door de afzonderlijke Instellingen, Organen en Agentschappen van de EU.

2 Dialoog en consultatie

Ten aanzien van dialoog en raadpleging zegt de Europese Commissie er zelf het volgende over:

Er zijn verschillende vormen van interactie tussen de Europese instellingen en de maatschappij:

- in de eerste plaats interactie via het Europees Parlement waarin de vertegenwoordigers van de Europese burgers zetelen;
- interactie via de geïnstitutionaliseerde adviesorganen van de EU (Economisch en Sociaal Comité en Comité van de Regio's), op basis van de hen uit hoofde van de Verdragen toegekende rol;
- interactie door middel van minder formele rechtstreekse contacten met de betrokken partijen⁵.

In het kader van 'Good Governance' en het vinden van een goed evenwicht tussen overheid en de burgers, is het betrekken van burgers via hun vertegenwoordigers in NGO's een belangrijke beleidslijn van de Europese Unie. Dit geldt zowel voor de beleidsontwikkeling in de individuele lidstaten en kandidaat-lidstaten als voor de beleidsontwikkeling van de EU als geheel. Voor verschillende beleidsterreinen zijn vele van deze NGO's vertegenwoordigd in Europese platforms, die, vaak met medefinanciering door de Europese Commissie, geïnstitutionaliseerd overleg met de Europese Commissie hebben. Zo zijn er platforums voor ontwikkelingssamenwerking, noodhulp, milieu, enz. Het 'Platform of European Social NGO's' is een vereniging van bijna veertig Europese non-gouvernementele organisaties, federaties en netwerken die samenwerken aan een maatschappij waarin iedereen een volwaardige plaats heeft. De 'Social NGO's' bevorderen de 'sociale dimensie' van Europa. Het 'Social Platform' vertegenwoordigt de leden en

⁵ Bron: Inleiding van de mededeling 'Naar een krachtige cultuur van raadpleging en dialoog - Voorstel inzake algemene beginselen en minimumnormen voor raadpleging van de betrokken partijen door de Commissie', 12-11-2002.

brengt de topics die van gezamenlijk belang zijn onder de aandacht van de Europese Instituties. De ECAS (European Citizen Action Service) is ook een organisatie die ernaar streeft de rol van de op Europees niveau verenigde NGO's en burgers te versterken. Het Europese netwerk Politeia, 'Network for Citizenship and Democracy in Europe' waarvan het Nederlandse Instituut voor Publiek en Politiek lid is, stimuleert het debat over burgerschap en politieke educatie.

De Europese Commissie vraagt vaak naar de mening van de burgers over allerlei EU-gerelateerde onderwerpen. Hierbij moet wel aangetekend worden dat de interactie meestal bestaat uit het, op de website, bieden van de mogelijkheid te reageren op diverse voorstellen, of het beantwoorden van vragen. Ook zijn er veel discussieplatforms waar de burgers, veelal onderling, over de voorstellen discussiëren. De inbreng van EU-zijde is hierbij vrij gering. Een vrij eenzijdige vorm van interactie dus.

3 Speciale programma's

Het Programma Jeugd (zie voetnoot op pag. 46) is een voorbeeld van het beleid dat gericht is op het betrekken van de burgers bij de EU. Het bevorderen van mobiliteit, actief burgerschap, persoonlijke ontwikkeling en de bijdrage van jongeren aan het vormgeven van Europa zijn de belangrijkste uitgangspunten. De inbreng en participatie van jongeren staan centraal en sport en cultuur moeten een belangrijke rol gaan spelen. Naast het Jeugdprogramma bestaan er nog andere Europese subsidieprogramma's die de mobiliteit van jongeren willen vergroten en op die manier bijdragen aan het betrekken van de jeugd bij Europa. Leonardo (beroepsopleidingen) en Socrates (scholen, universiteiten) zijn subsidieprogramma's voor binnen-schoolse activiteiten. Het genoemde programma Jeugd is er voor buiten-schoolse activiteiten. De programma's vullen elkaar aan en bieden samen alle jongeren de mogelijkheid om 'Europees te gaan'.

4 Symbolen van Europa

Van een andere orde dan bovenstaande voorbeelden is het gebruik van symbolen door de EU. Symbolen worden door de eeuwen heen al gebruikt door georganiseerde groepen mensen om hun eigenheid ten opzichte van andere groepen duidelijk te maken (bijvoorbeeld een vlag van een land of een voetbalclub). Het symbool wordt gebruikt om te laten zien dat men erbij hoort. Ook de Europese Unie heeft zijn eigen symbolen die de Europese Unie als politieke eenheid verzinnebeelden. Overigens wordt nergens verwezen naar een beleid ten aanzien van het gebruik van de symbolen van Europa, noch naar een specifieke inzet van deze symbolen teneinde de inwoners van Europa zich meer 'Europeaan' te laten voelen. Het staat wel te bezien of de burgers van de lidstaten van de EU zich door het gebruik van deze symbolen daadwerkelijk meer Europeaan voelen. Dit temeer daar de betekenis van de symbolen de meeste burgers onbekend zal zijn. Er is door de EU geen onderzoek onder de burgers verricht naar de bekendheid met de betekenis van de symbolen.

In zijn voorstel voor een Europese Grondwet, keurde de Europese Conventie het volgende artikel betreffende het gebruik van symbolen goed: *Nieuw Artikel IV-0.*

De symbolen van de Unie:

- De vlag van de Unie zal een cirkel van twaalf gouden sterren op een blauwe achtergrond zijn.
- De hymne van de Unie zal op de Ode aan Vreugde van de Negende Symfonie door Ludwig van Beethoven worden gebaseerd.
- Motto van de Unie zal zijn: Verenigd in diversiteit.
- De munt van de Unie zal de euro zijn.
- 9 mei zal in heel de Unie als dag van Europa worden gevierd.

Vanwege de veronderstelde relatieve onbekendheid van deze symbolen volgt hieronder een korte beschrijving.

Vlag

Sinds 1986 wordt de vlag van de Raad van Europa ook als vlag van de Europese Unie gebruikt. Tegen een azuurblauwe achtergrond vormen twaalf gouden sterren een cirkel, die de eenheid van de Europese volkeren voorstelt. Het aantal sterren is onveranderlijk vastgesteld op twaalf, omdat dit getal het symbool is van volmaaktheid en volledigheid. In tegenstelling tot wat menigeen gelooft, heeft het aantal sterren dus niets met het aantal landen binnen de EU te maken en zal de vlag dus niet veranderen als er volgend jaar tien lidstaten bijkomen. Naast de vlag hebben de diverse instellingen en agentschappen van de EU nog eigen logo's. De Europese vlag is het enige embleem van de Europese Commissie – de uitvoerende macht van de EU.

Europees Volkslied

De Europese hymne (Ode aan de Vreugde) – een melodie uit de finale van de Negende symfonie van Beethoven – werd in 1972 door de Raad van Europa gekozen en wordt sinds 1986 door de Europese Unie gebruikt. Dit lied is niet alleen het volkslied van de Europese Unie, maar ook dat van Europa in bredere zin. In de finale van deze symfonie gebruikte Beethoven de in 1785 door Friedrich von Schiller geschreven 'Ode aan de vreugde'. Dit gedicht geeft de door Beethoven gedeelde idealistische visie van Schiller weer die alle mensen als broeders zag. Het volkslied vertolkt zonder woorden, in de universele taal van de muziek, de idealen van vrijheid, vrede en solidariteit waarvoor Europa staat.

In 1985 maakten de staatshoofden en regeringsleiders van de Europese Unie van deze muziek het officiële volkslied van de Unie. Het is niet de bedoeling de volksliederen van de lidstaten te vervangen, maar uitdrukking te geven aan de waarden die zij allen delen en aan hun eenheid in verscheidenheid.

De dag van Europa

Op 9 mei, de dag van Europa, wordt de verklaring van 1950 van Robert Schuman herdacht. Deze verklaring wordt als de geboorteakte van de

Europese Unie beschouwd. Toen lichtte Robert Schuman zijn voorstel toe om een georganiseerd Europa tot stand te brengen, dat hij als een onmisbaar element zag voor de handhaving van vreedzame betrekkingen tussen de landen. Dit gebeurde op een moment dat, zoals bekend, heel Europa vreesde voor een derde wereldoorlog. Met dit voorstel, dat bekend staat als 'de verklaring van Schuman', werd het startschot gegeven voor de Europese opbouw, die uiteindelijk heeft geleid tot wat vandaag de Europese Unie is.

Negen mei is door de jaren heen uitgegroeid tot een echt Europees symbool dat net zoals de eenheidsmunt (de euro), de vlag en de hymne de politieke eenheid van de Europese Unie symboliseert. Ter gelegenheid van de dag van Europa worden allerlei evenementen en festiviteiten georganiseerd, die Europa dichter bij zijn burgers en de Europese volkeren dichter bij elkaar brengen. Om de aandacht op deze dag te vestigen brengt de Europese Commissie ieder jaar ter gelegenheid van de Dag van Europa een speciale poster uit.

In de toelichting op de dag van Europa die wordt gegeven op de website⁶ van de Europese Commissie wordt opgemerkt 'Er zijn namelijk maar weinig Europese burgers die weten dat op 9 mei 1950 de aanzet werd gegeven voor de eenwording van Europa, op een moment dat, zoals bekend, heel Europa vreesde voor een derde wereldoorlog'.

De euro

Opvallend is dat alleen in de tekst over de Dag van Europa⁶ de euro expliciet als symbool genoemd wordt. Wel blijkt uit een beschrijving van de Europese Centrale Bank het volgende: 'Op de voorzijde van de bankbiljetten staan ramen en poorten die de geest van openheid en samenwerking in Europa symboliseren. De twaalf sterren van de Europese Unie verbeelden de dynamische en harmonische samenwerking tussen de Europese landen. Op de achterzijde van elk bankbiljet is een brug afgebeeld. Deze symboli-

⁶ http://europa.eu.int/abc/symbols/9-may/index_nl.htm.

seert de nauwe samenwerking en de communicatie tussen Europa en de rest van de wereld'.

Volgens de huidige voorzitter van de Europese Commissie, Romano Prodi, symboliseert de euro de vastberadenheid van de mensen in Europa om een gezamenlijke toekomst op te bouwen. Voor miljoenen Europese burgers maken de eurobiljetten en -munten in hun zak de Europese Unie in het dagelijks leven tastbaarder en zichtbaarder dan ooit het geval was.

Of: 'Voor miljoenen jonge en progressieve mensen op het vasteland van Europa symboliseert de euro, hoe vaag dan ook, het idee van internationalisme en vooruitgang⁷'.

5 Voorbeelden

In het onderstaande wordt een aantal voorbeelden gegeven van de onder paragrafen A.1 tot en met A.3 genoemde methoden om de burger dichter bij de EU te brengen.

5.1 Ontstaan van en vervolg op Witboek Jeugd

Het Europees Witboek Jeugd⁸ is één van de betere voorbeelden van het betrekken van burgers en het vergroten van hun betrokkenheid, bij de EU. Het witboek ontstond als volgt.

⁷ Bron: "Workers Power Global" <http://www.workerspower.com/>.

⁸ Bij beleidsontwikkeling heeft de Europese Commissie de gewoonte te werken met Groenboeken en Witboeken. Groenboeken zijn door de Commissie gepubliceerde mededelingen over een bepaald beleidsgebied. Deze documenten zijn vooral gericht op belanghebbende organisaties en personen, waaraan wordt verzocht deel te nemen aan een raadplegings- en discussieprocedure. In sommige gevallen leiden zij nadien tot wetgeving. Witboeken zijn documenten met voorstellen voor communautaire maatregelen op een bepaald gebied. Zij volgen vaak op een groenboek dat is gepubliceerd om een raadplegingsprocedure op Europees niveau op gang te brengen. In groenboeken wordt een waaier van ideeën voorgesteld met het oog op openbare discussie en debat; witboeken bevatten daarentegen een officiële reeks voorstellen op bepaalde beleidsgebieden en zij dienen als middel voor de verdere uitwerking van die voorstellen. Niet elk witboek wordt voorafgegaan door een groenboek.

In november 1999 kondigde de toenmalige Europese Commissaris voor Onderwijs en Cultuur, Viviane Reding, een Witboek Europees Jeugdbeleid aan. Tegelijkertijd startte zij ook een grootschalig proces van consultatie, waaronder met de doelgroep van het Witboek: jongeren van 15 tot 25 jaar. Een uniek en zeer ongebruikelijk proces, omdat een witboek normaal gesproken achter gesloten deuren door de Commissie wordt voorbereid. Het was echter tekenend voor de frisse wind die door de net aangetreden Commissie waaide.

In het voorjaar 2000 is in alle lidstaten een bijeenkomst met jongeren gehouden als eerste stap in het consultatieproces. Voor veel lidstaten was dit een nieuwe manier om met jongeren in dialoog te treden. Er was van tevoren geen stramen afgesproken, waardoor er in iedere lidstaat een ander proces in gang is gezet, met heel interessante uitkomsten. In sommige landen, bijvoorbeeld het Verenigd Koninkrijk, zijn onder een breed samengestelde groep jongeren enquêtes verspreid. In sommige landen is slechts met een klein groepje vertegenwoordigers uit jongerenorganisaties gesproken en in enkele landen was er sprake van een grootschalige conferentie. In Nederland is een diverse groep jongeren (uit jongerenorganisaties en via oproepen in de Metro en de Spits) bijeengekomen in het Rijksmuseum voor Oudheden in Leiden waar op dat moment een tentoonstelling over Asterix en Obelix werd gehouden. De bijeenkomst is door jongeren geleid. Een selectie van de jongeren die heeft meegedaan aan de nationale conferentie is uiteindelijk in het najaar 2000 in Parijs bijeengekomen voor een verdere invulling van de consultatie. Naast de bijeenkomsten met jongeren bestond de consultatie van de Commissie ook uit gespreksrondes met onderzoekers, de overheden uit de lidstaten en de Europese NGO's.

Een onderzoek in 2001 vroeg tezelfdertijd nog eens naar de verwachtingen van de jongeren met betrekking tot de EU. De onderzochte jongeren⁹ geven aan dat ze van de EU vooral verwachten dat het ze grenzeloze kansen biedt voor wonen, werken, studeren en vrijwilligerswerk in andere landen. En die

9 http://europa.eu.int/comm/public_opinion/archives/eb/ebs_151_summ_en.pdf.

kansen biedt de EU ook, alleen de meeste jongeren weten dat nog niet.

Het Witboek 'Een nieuw elan voor jeugd' is uiteindelijk in november 2001 door de Europese Commissie gepubliceerd. Twee speerpunten daaruit zijn jongereninformatie en jongerenparticipatie. In relatie tot informatie stelt de Commissie een algemene doelstelling voor: verbetering van de toegang tot kwalitatief hoogwaardige informatie voor jongeren om zo hun deelname aan het openbare leven en hun ontwikkeling tot actieve en verantwoordelijke burgers in een uitgebreid Europese Unie te bevorderen. Deze algemene doelstelling dient te worden verwezenlijkt door de uitvoering van de volgende drie deeldoelstellingen:

- > verbetering van de toegang van jongeren tot informatiediensten;
- > aanbod van kwalitatief hoogwaardige informatie;
- > bevordering van de rol van jongeren bij de formulering en verspreiding van informatie.

Eurodesk heeft van de Europese Commissie op Europees niveau de opdracht gekregen de inhoud te leveren voor de Europese startpagina voor alle Europese jongeren, de zogenaamde European Youth Portal over '*studying, working en leisure time in Europa*'. De Europese Commissie lanceert deze Portal op 29 september 2003 tijdens de European Youth Week (mevrouw Viviane Reding verricht de opening).

Voor de vele jongeren die bij de consultatie betrokken zijn geweest, is het uiteindelijke witboekresultaat misschien niet helemaal herkenbaar. Het gevolg van de consultatie is echter wel dat veel jongeren betrokken zijn geraakt bij Europa en de onderwerpen die hen aangaan. Voor veel lidstaten was de dialoog met de jongeren zo waardevol, ook wat betreft Europese onderwerpen, dat ze hiermee zijn doorgegaan. Bij de implementatie van het Witboek zijn jongeren – via de structuren van nationale jeugdraden – blijvend betrokken.

Specifiek: Jeugd in Nederland

Volgens de Eurobarometer¹⁰ (2003) weten Nederlandse jongeren minder van Europa en zijn ze minder Europees bewust dan jongeren elders in de Unie. Uit een onderzoek van Buitenlandse Zaken van 2002 blijkt dat 75% van de onderzochte jongeren de uitbreiding een goede zaak vindt, maar ook dat een kleine meerderheid (57%) niet weet met welke landen de EU wordt uitgebreid. Ook vindt een meerderheid van de Nederlandse jongeren in dit onderzoek dat zij nog te weinig weten over de uitbreiding en meer informatie wensen. Kennelijk vinden jongeren Europa belangrijk. Voor verdere Eurobarometer gegevens zie hoofdstuk C.

In reactie op onder andere de gegevens van deze Eurobarometer verscheen onlangs een voorstel voor 'Publieksvoorlichting over Europa door, met en voor jongeren binnen en buiten school' van het Platform EU Jeugdinformatie en Participatie.

In het voorstel van het Platform worden vele verschillende manieren genoemd om de jeugd meer te betrekken en beter te informeren. Het belangrijkste hierbij is echter de inzet van jongeren zelf bij het bedenken en uitvoeren van de activiteiten. 'Jongeren moeten betrokken worden bij het bepalen van de juiste boodschap. Zowel bij het bepalen van de inhoud, als bij het begrijpelijk maken en verspreiden van die inhoud is de inbreng van jongeren noodzakelijk voor een bevredigend resultaat'.

5.2 Andere voorbeelden

- **Pamfletten, brochures, televisiespotjes** en de organisatie (of steun aan) van allerlei conferenties en meetings waar burgers geïnformeerd worden en in discussie kunnen gaan met vertegenwoordigers van de Europese Commissie en het Europees Parlement.
- Het ontwikkelen door de Europese Commissie van **Europe Direct**, een instantie die per telefoon of e-mail in principe elke vraag over de EU beantwoordt. De praktijk wijst uit dat dit in de regel zeer snel gebeurt.

¹⁰ http://europa.eu.int/comm/public_opinion/archives/eb/eb59/eb59_highlights_en.pdf.

- De Europese Commissie geeft de mogelijkheid aan de maatschappelijke organisaties evenals aan individuele burgers om haar **advies te geven over een brede waaier van EU-bleid**. Dit gaat het makkelijkst via het internet, maar kan ook gewoon per post.
- Deze, voor iedereen, te gebruiken mogelijkheid tot inspraak is beperkt tot specifieke onderwerpen waarover de commissie een consultatie houdt. De consultaties zijn open of bestaan uit een vragenlijst die met de laatste open vraag de mogelijkheid biedt tot spontane reactie. Langs deze weg kan dus niet over ieder onderwerp met betrekking tot het beleid van de EU een mening gegeven worden. Niet alle introducties van consultaties zijn in alle talen beschikbaar. Kent men geen Engels, Frans of Duits dan wordt het moeilijker het onderwerp te vinden waarover men een mening zou willen geven. Het noodzakelijke en inhoudelijke achtergrondmateriaal zoals witboeken, rapporten en discussiestukken is direct bij de consultatie op te roepen (meestal in een aantal talen), althans als men gebruikmaakt van internet.
- **De Wegwijzerdienst** is een steunfunctie die op de volgende wijze wordt geïntroduceerd op de website van de EU: 'heeft u problemen in verband met de erkenning van uw diploma of met de sociale zekerheid in een ander EU-land? Heeft u hulp nodig bij dergelijke problemen of wilt u advies om volledig gebruik te kunnen maken van uw andere rechten in de interne markt van de EU? De juridisch onderlegde deskundigen van de Wegwijzerdienst wachten op uw vragen. Zij kunnen u informeel advies geven en doorverwijzen naar de juiste lokale, nationale of Europese instantie die u verder kan helpen. De dienst is volledig gratis en de meertalige deskundigen zullen uw verzoek binnen drie werkdagen behandelen; u krijgt dan een antwoord dat is toegesneden op uw probleem'. Deze dienst is alleen via internet te benaderen. Een antwoord kan men ook via de telefoon verkrijgen. Sinds kort kan men voor exact dezelfde informatie ook terecht bij de dienst juridisch advies van enkele vertegenwoordigingen van de

Europese Commissie. In Nederland heeft het bureau van de vertegenwoordiging daarvoor speciaal een juridisch consulent in dienst. Deze is ook telefonisch of schriftelijk bereikbaar.

Tevens kunnen hier op de behoefte van de burgers afgestemde gidsen geraadpleegd worden. Deze bevatten een schat aan informatie over de EU-rechten van individuele burgers in verband met werken, wonen, studeren, aanschaffen van goederen en diensten, reizen, gelijke rechten voor mannen en vrouwen; men kan er ook vinden hoe men kan opkomen voor zijn rechten in elk land van de EU.

- De **One Stop Internet Shop voor het bedrijfsleven** is een met de Wegwijzerdienst vergelijkbare dienst. Bedrijven kunnen hier een antwoord op hun vragen krijgen dat gebaseerd is op gegevens, informatie en advies uit talrijke verschillende bronnen. De shop vormt een onderdeel van de 'dialogoog met het bedrijfsleven' van de Europese Commissie, een nieuwe dienst die helpt de voordelen van de interne markt te gebruiken.
- In elf lidstaten (niet in Nederland) functioneren **dertien Europese Centra voor de Consument** die Europese consumenten helpen om beter te begrijpen hoe ook zij de Interne Markt kunnen benutten. Deze centra verstrekken advies als de consument problemen ondervindt.
- De **Euro-Infocentra** zijn gespecialiseerde informatie- en raadscentra voor ondernemingen.
- Het **Team Europa** is het Comité van de Europese Commissie van onafhankelijke conferentiesprekers. De leden zijn advocaten, adviseurs, academici enzovoort en behandelen alle arbeidsvelden van het beleid van de Unie in alle werktalen. Via de website kan contact gelegd worden.
- Verder is er nog de mogelijkheid voor de Europese Commissie om **via het subsidiëren van speciale projecten** die gericht zijn op het betrekken van de burgers bij de EU een bijdrage te leveren. Vooral in de ICT hoek zijn hier veel voorbeelden van te vinden.
- Op 21 maart 2003 was het '**Springday for Europe**', een initiatief waar-

bij nationaal bekende publieke figuren werden uitgenodigd om scholen te bezoeken en met leerlingen in debat te gaan over de toekomst van Europa. Daaraan hebben in totaal 240 nationaal politieke leiders, EU-Commissarissen, europarlementariërs en leden van de Europese Conventie zich gecommitteerd. Er was ook een wedstrijd voor scholen.

- **'Uw stem in Europa'** is de enige website van de Europese Commissie die toegang biedt tot allerlei raadplegingen, discussies en andere middelen waarmee iedere burger een actieve rol kan spelen in de Europese beleidsvorming. Er zijn momenteel 36 verschillende onderwerpen waarover men een mening kan geven. De Commissie heeft bijvoorbeeld het Groenboek over diensten van algemeen belang op de site beschikbaar gesteld en vraagt alle belanghebbenden om te reageren op de inhoud. De Commissie verzamelt de meningen, plaatst deze op de site en gebruikt ze om tot conclusies te komen. Tevens kan men op deze site over vele onderwerpen direct discussiëren met andere belanghebbenden en worden van eerdere consultaties de resultaten gegeven.
- **Info Point Europa.** Wie informatie zoekt over Europa weet vaak niet waar te beginnen. Vaak komt men in een doolhof van informatie terecht. De Europese Commissie vindt het echter van groot belang dat iedereen op de hoogte is van de activiteiten binnen de Europese Unie. Daarom zijn er in ieder land – in Nederland twaalf – openbare bibliotheken aangewezen als Info Point Europa.

5.3 EU corrigeert 'misinformatie'

De meeste Europeanen blijven op de hoogte van de ontwikkelingen in de EU door kranten, televisie en radio. Zo komt er een aantal verhalen over de EU en zijn medewerkers in omloop die geheel of gedeeltelijk bezijden de waarheid zijn. Deze verhalen komen regelmatig van EU-tegenstanders (zie ook onder hoofdstuk D, Beschouwing) en uit het Verenigd Koninkrijk. Vaak zijn het verhalen waarin de EU, of de EU-ambtenaren negatief afgeschilderd worden als 'een stelletje zakkenvullende idioten'.

'*Get your facts straight*' is een webpagina van het Directoraat Generaal voor Pers en Communicatie van de Europese Commissie waar een aantal van deze verhalen ontzenuwd wordt. Deze pagina is alleen in het Engels of Frans beschikbaar. De Vertegenwoordiging van de Europese Commissie in het Verenigd Koninkrijk verzorgt een vergelijkbare website, genaamd Euromyths.

B Landenrapporten

1 Het Verenigd Koninkrijk

1.1 Beleid

De Britse overheid heeft expliciet beleid om de burgers van het Verenigd Koninkrijk te betrekken bij Europa. Dat blijkt onder meer uit de site van de Foreign & Common Wealth Office (FCO).

Deze website van het Britse ministerie van Buitenlandse Zaken is heel informatief. De Britse overheid lijkt haar burgers voor de EU te willen 'winnen', gezien de manier waarop de website informatie geeft en de inhoud van de informatie zelf. Dit wordt bevestigd door de volgende mededeling van het European Union Directorate: 'Gezien de algemene onbekendheid van de Britse bevolking met de EU is het noodzakelijk te beginnen met het verstrekken van basisinformatie over de doelen en de rol van de EU, over het belang van een zo groot mogelijke betrokkenheid bij de andere EU-partners en over de voordelen die het lidmaatschap van de EU oplevert. Het gaat hierbij tevens om het rechtzetten van een aantal misvattingen over de EU die nog bij het publiek leven'. Onder punt drie volgt een aantal belangrijke voorbeelden uit de website.

Tevens wil de Britse overheid een beleid voeren inzake de EU dat zich richt op een Unie die transparanter, verantwoordelijker, effectiever naar de burgers toe is. Daartoe is een 'Future of Europe' debat gestart. Bij dit beleid gaat het er dus eigenlijk om via de burger de Europese echelons tot verandering te bewegen.

1.2 Uitvoering en voorbeelden

- De FCO speelt een centrale rol in de implementatie van het beleid. Het EU Directorate heeft een speciaal team om het Britse publiek te informeren over de EU. Dit gebeurt via de websites, brochures, posters, publicaties en het organiseren van diverse evenementen.

Momenteel organiseert de FCO een aantal regionale activiteiten die erop gericht zijn de bevolking de kans te geven mee te discussiëren over de uitbreiding van de EU. Het betreft hier seminars voor bedrijven, culturele happenings, publieke debatten, publicaties over de uitbreiding van de EU en verbetering van de websites.

Ook heeft het Verenigd Koninkrijk een Minister for Europe, Dr. Denis MacShane, aangesteld in 2002. Hij reist zelf heel veel door het land en via onder andere spreekbeurten, openingen van conferenties, richt hij steeds weer de aandacht van de bevolking op Europa en het belang van Europa voor het Verenigd Koninkrijk.

Verder lijkt het beleid door de Britse overheid vooral geïmplementeerd te worden door veel aandacht en geld aan elektronische informatie voorziening te besteden.

Over het belang van Europa voor haar Britse burgers zegt FCO op de site: *'A strong Britain in a strong Europe: Membership of the EU is good for Britain. Good for business, good for the environment, good for our people and good for the country. It is a fact that increasing numbers of people work for companies that rely on the trade and investment that the single market brings. Many people also benefit from EU funded education, training and environmental projects.'*

De site kent een uitgebreid onderdeel over het beleid van het ministerie onder 'Policies'. Daar is handzame informatie te vinden over bijna alles dat met het Verenigd Koninkrijk en Europa te maken heeft. Naast deze, op zich gebruikelijke, informatie, probeert de overheid in het Verenigd Koninkrijk de burger via de website ook het nut van de EU in te laten zien.

Dat ziet er zo uit:

What has the EU ever done for us? Well, it has:

- > *Made peace work*
- > *Made us more prosperous*
- > *Created jobs*
- > *Cut prices*
- > *Given Britain greater influence*
- > *Encouraged overseas education and training*
- > *Made Britain greener*
- > *Protected our national identity*

Hierbij is elk kopje van een toelichting voorzien.

Op een ander deel van de site wordt aangegeven hoe Britse burgers profiteren van het EU-lidmaatschap. Onder het kopje 'Benefits to British Citizens' zijn zeven EU Case Studies te vinden over hoe Britse burgers profiteren van het EU-lidmaatschap op het gebied van werk, studie, leven en wonen en rechten.

- > De overheid organiseert of sponsort regelmatig publieke evenementen, regionale bezoeken en contacten met het publiek om de meningen van academici, civil society en het algemene publiek te horen.
- > Het Institute for Citizenship probeert zoveel mogelijk mensen hun mening over Europa te laten horen, het stimuleert debatten over Europa en het probeert het onderwerp Europees Burgerschap expliciet onder de aandacht te brengen. Ze doen dit onder andere door het organiseren van een serie discussies op verschillende plaatsen in het Verenigd Koninkrijk en door jonge mensen de mogelijkheid te bieden on line over allerlei onderwerpen met betrekking tot Europa te discussiëren.
- > Sinds het Verdrag van Nice zoekt de overheid in brede kring naar meningen over de toekomst van Europa door regionale bezoeken, seminars, radio-inbelprogramma's en interviews. De Britse overheids-

vertegenwoordiger voor de Conventie, Peter Hain, spreekt regelmatig met allerlei bevolkingsgroepen in webchats en hij bepleit de zaak in videoclips.

- Een andere activiteit was de Dag van de Jeugdconventie en de EU. De FCO-website stelt in dit kader een forum beschikbaar om in contact te treden met Denis MacShane, de minister voor Europa.
- Verder is er ook een 'Civic Forum' opgericht. In dit Forum zijn acht groepen vertegenwoordigd die contacten ontwikkelen met Europese NGO's op een bepaald terrein: regionale en lokale autoriteiten, cultuur, sociaal, omgeving, mensenrechten, burgers en instituties, academica en ontwikkeling. Hierbij is ook het eerder genoemde Institute for Citizenship betrokken. 1 januari 2003 was de dertigste verjaardag van de Britse aansluiting bij toen de EEG wat nu de EU is. De website heeft een aparte sectie over de 'dertigste verjaardag'. Ook hier wordt weer met zeven voorbeelden duidelijk gemaakt hoe de kwaliteit van leven van de Britse burger verbeterd is door het lidmaatschap. We geven er één: *'UK citizens have the right to retire on the Costa del Sol or anywhere else in the EU and draw their UK pensions there. Currently, over 200,000 UK pension holders are drawing their pensions in another member state, mostly Spain and Ireland.'* Tevens is er op de site een quiz opgenomen waarin de bezoeker zijn/haar kennis over de EU kan testen.
- De 'European Information Service' is gericht op de lokale overheden en NGO's, welke het dichtst bij de burger staan.¹¹ Overigens levert deze Informatiedienst zijn producten alleen aan abonnees, die daarvoor jaarlijks betalen.

11 Door het telefonisch contact met deze 'European Information Service' ontstond spontaan de plaatsing op hun website van onze vraag over betrokkenheid van burgers: <http://www.lgib.gov.uk/eis/ads/?id=356>. Hierdoor werden al hun vaste klanten via de e-mail op de oproep geattendeerd. Dat leverde onmiddellijk twee reacties op, waarvan er een een negatief beeld schetst van de relatie Britse Overheid en de EU.

De evenknie in het Verenigd Koninkrijk van het Nederlandse Agentschap van het Europese programma Jeugd laat echter weinig Europa zien op hun homepage. Exemplarisch voor het Verenigd Koninkrijk?

2 Spanje

2.1 Beleid

Vanaf het Spaanse voorzitterschap (2002) is de aandacht van de overheid in Spanje verschoven naar de vraag hoe Europees burgerschap kan worden verbonden aan de institutionele structuur van de EU. Tijdens het voorzitterschap van de EU was één van de Spaanse agendapunten 'Debat over de Toekomst van Europa'. Vooruitlopend op de totstandkoming van de Europese Conventie is gediscussieerd over zaken als de mate van federale of confederale organisatie binnen de EU, de mate van decentralisatie van bestuur en intergouvernementele samenwerking in de EU. Ook onderwerpen als de wenselijkheid van een Europese grondwet, de behoefte aan een Europese Eerste en Tweede Kamer bestaande uit parlementariërs uit de lidstaten, de transparantie van Europese instellingen en de reikwijdte van een sociaal Europa zijn aan de orde geweest.

De discussie is voornamelijk gevoerd via de website van het 'Consejo para el debate sobre el futuro de la Unión Europea'. Vooral jongeren zijn uitgenodigd deel te nemen aan de discussie.

2.2 Uitvoering en voorbeelden

- Het 'Consejo para el debate sobre el futuro de la Unión Europea' is een autonome en onafhankelijke organisatie, opgericht met als doel het publiek debat in Spanje over de toekomst van Europa te stimuleren. Het is samengesteld uit vertegenwoordigers van het sociale, economische en politieke leven in Spanje. Hun website doet verslag van bijeenkomsten waar gediscussieerd is over de toekomst van Europa, attendeert op seminars over dit onder-

werp, die worden georganiseerd door universiteiten zoals La Universidad Complutense de Madrid en de Universiteit van Navarra.

- Het Spaanse ministerie van Buitenlandse Zaken geeft op haar website basisinformatie over de geschiedenis van de EU, de Europese instellingen en over actuele thema's zoals de Conventie, de uitbreiding, de prioriteiten van het voorzitterschap van het moment.
- De Spaanse Jeugdraad Consejo de la Juventud de Espana (CJE) heeft met ondersteuning van het Spaans bureau van het Europees Parlement een gids gepubliceerd 'Jonge Burgers in de EU'. Doel is om jeugdorganisaties methoden aan te reiken voor trainingen in Europees burgerschap. De CJE was ook actief betrokken bij het Spaanse voorzitterschap in 2002. De CJE organiseerde verschillende bijeenkomsten over de toekomst van Europa en de wensen van jongeren.
- Verder is met name de Universiteit van Navarra (Institute of European Studies en Department of education) betrokken bij de discussie over Europees burgerschap. Het is een van de belangrijkste onderzoekscentra op het gebied van 'civic education' in Spanje. Men doet hier onderzoek naar en ontwikkelt methoden voor 'cross-curricula civic education'. De universiteit is partner van het Nederlandse IPP en Politeia.
- Vanzelfsprekend zijn er de Vertegenwoordigingen van de Europese Commissie in Madrid en Barcelona en is er een Voorlichtingsbureau van het Europees Parlement. Net als in Nederland geven het Voorlichtingsbureau en de Vertegenwoordiging voorlichting over Europese onderwerpen.
- Ten slotte zijn er de gebruikelijke Europese Informatiepunten bij (universitaire) bibliotheken.

3 Frankrijk

3.1 Beleid

Frankrijk had tijdens het voorzitterschap in 2000 het bevorderen van een sterke relatie tussen Europa en haar burgers op de agenda staan. In 1995 was er al een onderminister van Europese Zaken, Michel Barnier. Hij is sinds 2000 Europees Commissaris voor Regionaal Beleid en Institutionele Hervorming. In de Franse regering had hij twee prioriteiten benoemd:

- de Franse aanwezigheid verzekeren in alle landen van Midden en Oost Europa;
- de EU uitleggen aan de 'burger in de straat'.

Het is echter onduidelijk of dit nog steeds het staande Franse beleid is.

Overigens is de Vertegenwoordiging van de Europese Commissie in Parijs van mening dat er te weinig wordt gedaan door de Franse overheid om haar burgers bij EU te betrekken!

3.2 Uitvoering en voorbeelden

- Het betrekken van de burger bij de EU krijgt in Frankrijk onder meer vorm via het Centre d'Information sur l'Europe. Het Centrum heeft een informatieve website met als doel de Franse burger kennis te laten maken met of diens kennis te vergroten over Europa en de EU. Ze stellen aan iedereen de teksten over het communautaire recht ter beschikking, maar ze geven ook praktische informatie over bijvoorbeeld reizen in Europa, het zich vestigen in een ander land van de EU of informatie over de rechten van de burger in de EU. Er is een media-theek in Parijs met meer dan 60.000 documenten die via internet geraadpleegd kunnen worden, Deze verspreidt ook gratis brochures over de EU, verzorgt exposities over Europa en de lidstaten en heeft als tentoonstelling een soort "ontdekkingsreis door Europa" voor scholieren. Men kan er ook telefonisch informatie krijgen en men kan een abonnement nemen (tegen betaling) op een elektronisch tijdschrift

'Un mois en Europe' met de meest recente informatie over verschillende onderwerpen. Het Centre heeft informatiepunten die op verschillende plaatsen in Frankrijk gevestigd zijn.

- Bovengenoemde Michel Barnier heeft in de tijd dat hij lid was van het Franse kabinet, met de hulp van de Europese Commissie en ambassadeurs van EU-lidstaten in Parijs, organisaties en lokale autoriteiten een 'nationale dialoog voor Europa' gelanceerd met een serie van 1500 bijeenkomsten in elke regio van Frankrijk, inclusief de overzeese departementen. Na het Verdrag van Nice startte hij, als Europees Commissaris, de 'Dialoog met Europa' die resulteerde in meer dan 300 bijeenkomsten in alle hoeken van de vijftien lidstaten zodat mensen konden debatteren over wat institutionele hervorming inhoudt. Daarmee heeft hij ook een bijdrage geleverd aan de opening van de discussie over de toekomst van Europa. Hij houdt de Fransen op de hoogte van zijn activiteiten via een eigen website.
- De 'Organisation Institut National de Recherches Pédagogiques' heeft een publicatie uitgebracht naar aanleiding van een onderzoek over Europees bewustzijn van jonge mensen.

4 België

4.1 Beleid

Volgens de heer Lucion, lid van het Europees Parlement voor de SPA (Vlaamse socialisten) is er geen specifiek federaal beleid dat gericht is op het betrekken van de burgers bij Europa. Echter, gebaseerd op de resultaten van deze inventarisatie, lijkt er, op federaal niveau, wel degelijk specifieke aandacht voor het onderwerp te bestaan. Dit blijkt uit de volgende paragraaf.

4.2 Uitvoering en voorbeelden

- In verband met de uitbreiding van de EU zal een 'sensibiliseringscampagne' gestart worden. Deze is verdeeld in twee termijnen: in het najaar van 2003 en in het voorjaar van 2004. Dit houdt in dat voorlichting gegeven wordt via dagbladen, radio, tv, enzovoort. Dit is een initiatief van de Eerste Minister.
- Tijdens het voorzitterschap van België zijn debatten georganiseerd met de 'maatschappelijke organisaties' (vakbonden e.d.). Onder meer werd een bijeenkomst georganiseerd in het Egmontpaleis in Brussel. Hierbij waren 300 personen aanwezig waren, vooral 'het kader', niet de gewone burger.
- Met betrekking tot de Conventie en aanverwante zaken is een team van vijftien specialisten (professoren, hoge diplomaten) samengesteld die door het hele land spreekbeurten houden. Dit team ressorteert onder het Ministerie van Buitenlandse Zaken. Ze organiseren ook activiteiten op middelbare scholen: bijeenkomsten met politici, provinciale 'denktanks' van jongeren, vragenlijsten als barometer: hoe jongeren denken over Europa.
- Er is een Parlementair Advies Comité voor Europese Zaken, het bestaat uit tien leden van Senaat, tien leden van de Tweede Kamer en tien Belgische leden van het Europees Parlement. Het Advies Comité heeft onder andere als taak om burgers te informeren over de EU en ze daarbij te betrekken. Echter, de grootse zorg is momenteel om de parlementen van de diverse landsdelen ervan te doordringen dat zij bij hun eigen wetgeving meer rekening moeten houden met de wetgeving van EU/Europese Commissie.
Men probeert vanuit het Parlement het publiek voor te lichten over Europa door middel van een website, folders, het aankondigen van vergaderingen en dergelijke. Tijdens bezoeken aan het Parlement van

vooral scholen en opleidingen (55.000 bezoekers in 2002) vestigt men ook aandacht op de relatie met Europa. Het secretariaat van het Comité bemiddelt bij het leggen van contacten met leden van het Europees Parlement.

Tijdens het Belgische voorzitterschap in 2001 heeft men diverse colloquia georganiseerd voor en met burgers over onderwerpen als: vrijheid, veiligheid, grenzen van de EU en defensie. Er was belangstelling van 100 à 200 personen per keer. Een speciaal parlementair bulletin over het voorzitterschap is verspreid via scholen, ambassades, pers en via de eigen website. Ook hier was veel belangstelling voor.

Ook de deelparlementen hebben het nodige gedaan op voorlichtingsterrein. In het algemeen vertonen de landsdelen echter een grote achterstand als het gaat om het invoeren van de EU-regels, met name op het terrein van landbouw. Sancties (boetes) van de EU komen op het bordje van de Federale regering. Vier jaar geleden is daarom een speciale regeringscommissaris aangesteld om de deelregeringen achter de broek te zitten. Sinds kort is dit commissariaat omgezet in een ministerschap, toegevoegd aan Buitenlandse Zaken, in de persoon van mevrouw A. Neyts.

- Het KIIB (een soort Belgisch 'Clingendael') is betrokken geweest bij het opzetten van een speciale website die informatie geeft over de Europese conventie en heeft tevens een on line debat over de conventie georganiseerd. De resultaten hiervan vielen overigens enigszins tegen, er was weinig participatie.
- Als voorbeeld van een organisatie die informatie verstrekt en discussie entameert, kan Kleis genoemd worden. Kleis vzw is een krachtenbundeling rond Europa van vier belangrijke koepelorganisaties binnen de Vlaamse 'social-profitsector' (hun eigen definitie). Zij geven en bewerken informatie over EU ontwikkelingen en richten zich daarbij vooral op

de NGO's en minder op de individuele burger. Kleis wordt mede door twee Vlaamse ministeries gefinancierd.

5 Duitsland

5.1 Beleid

Van een beleid dat zich expliciet richt op het betrekken van de Duitse burger bij Europa is niets gevonden. Althans, noch het Bundespresseamt (dat rechtstreeks onder de Bondskanselier valt), noch de verantwoordelijke voor EU-informatie bij het ministerie van Buitenlandse Zaken zijn van een dergelijk beleid op de hoogte.

5.2 Uitvoering en voorbeelden

Ondanks een kennelijk gebrek aan expliciet nationaal beleid vinden er veel activiteiten plaats, die vanuit de overheid of met behulp van NGO's uitgevoerd worden. De financiering daarvoor komt direct vanuit de Duitse overheid (nationaal of regionaal) of, zoals in bijna alle landen, ook gedeeltelijk vanuit de EU. De volgende organisaties zijn actief:

- Het ministerie van Buitenlandse Zaken heeft een klein budget voor EU-voorlichting en is daarmee tamelijk actief.
 - Het organiseert een interessante website 'Jongeren en Europa', gericht op de Conventie. Deze bevat informatie, materiaal en voorbeelden van concrete activiteiten. Ze hebben daarnaast vijf speciale e-magazines waarop men zich kan abonneren over elektronische publicaties, jeugd, sociale zaken, economie en ontwikkelingshulp. Het aantal abonnees is momenteel 4500, later dit jaar volgt een evaluatie.
 - Men overweegt een televisiecampagne, maar deze kan alleen doorgaan als de EU daaraan financieel bijdraagt. Anders overweegt men een 45-seconden spot die verwijst naar de uitgebreide subsite over Europa (zie hierna).

- Rondom de Conventie zijn zogenaamde 'citytalks' georganiseerd: publieke discussiebijeenkomsten in gemeentehuizen in samenwerking met respectievelijk de gemeentes en NGO's. Het ministerie claimt dat deze bijzonder succesvol waren met honderden belangstellenden per bijeenkomst. Daarnaast is er ook veel belangstelling van scholen. Mogelijk gaat men zo iets komend jaar opnieuw doen.
- De website van het ministerie telt enkele honderdduizenden bezoeken per jaar, hetgeen een hoge score is volgens zeggen van het ministerie. De website biedt diverse links naar informatieve subsites en geeft vooral veel uitleg en informatie over de geschiedenis. De interactiviteit is beperkt en daarmee ook de mogelijkheid voor de websitebezoeker om een mening te geven. Het is meer een vraag-en-antwoord-spel tussen onwetende burgers/EU-ken en geïnformeerde professionals.
- Het Bundespresseamt (persbureau van de overheid) stimuleert samenwerking met en activiteiten door NGO's zoals: Europa-Union (een burgerbeweging die boven de politieke partijen staat en een federaal Europa voorstaat), de Europäische Bewegung Deutschland, het Zentrum für Europäische Integrationsforschung en het Zentrum für Angewandte Politikforschung.
- Zo worden de Arbeitsgemeinschaft der Evangelischen Jugend in der Bundesrepublik Deutschland e.V. (AEJ), en de Internationale Jugendaustausch- und Besucherdienst der Bundesrepublik Deutschland e.V. (IJAB) gefinancierd door het Bundespresseamt voor informatieactiviteiten. Zij verstrekken vooral veel informatie voor en over jeugd, meestal elektronisch en gericht op mobiliteit binnen de EU. Zij voeren ook het Eurodeskprogramma in Duitsland uit. De AEJ heeft een project georganiseerd (medegefinancierd door de EU) onder de titel 'Europa-Tage'; plaatselijke groepen jongeren organiseren kleinschalige projecten rondom het thema kennismaken met

Europa en zijn inwoners. Bijvoorbeeld 'koken volgens Lets recept' of 'revitalisering van de oude grensoverschrijdende pelgrimsweg' of 'EU-nacht in Grünstadt' (in plaats van EU-dag).

Het doel van het project is het tegengaan van vooroordelen, informatie verspreiden over toetredende landen, bevorderen binnenlandse dialoog, discussie over de rol van de kerken, netwerkontwikkeling, positionering van de evangelische jeugd in EU-ontwikkelingen. Elementen van het project zijn: een centraal verzorgde werkmap, aankondigingmateriaal zoals affiches en folders, plus een subsidie van maximum 500 euro per groep. Annex aan de lokale activiteiten verschijnt een eigen jeugdkrant over de EU-uitbreiding, 'give-aways' en een internetsite.

- Zelf geeft het Bundespresseamt algemene informatie over Europa (uitbreiding, grondwet, algemene informatie), onder andere via televisiespotjes. Men organiseert verder 'ondersteunende projecten en activiteiten' op terrein van EU-voorlichting zoals:
 - Infotours met infotainment (folders en optreden van politici, artiesten, theatergroepjes in winkelcentra en dergelijke) waarbij men per bus diverse plaatsen in de grensgebieden met Polen en Tsjechië aandoet;
 - Seminars en andere (discussie)bijeenkomsten met panels (politici, ondernemers) voor handel en industrie in de grensgebieden (in samenwerking met de Duitse Kamer van Koophandel en soms ook in samenwerking met de grenslanden);
 - Voor iedereen toegankelijke (gratis) seminars en workshopbijeenkomsten over diverse EU-thema's;
 - Voorlichtingsbijeenkomsten voor leerkrachten in samenwerking met Volkshochschulen (onze Regionaal Opleiding Centra) met de bedoeling dat de leerkrachten op hun beurt hun leerlingen kunnen informeren over de EU;

- Infobus in samenwerking met het europarlement: een door het land toerende bus met informatie over EU bedoeld ter voorbereiding op de Europese verkiezingen in 2004; zo mogelijk in combinatie met optredens van europarlementariërs.
Voorts hebben verschillende Bundesländer eigen 'EU-wochen' georganiseerd waarin een bepaald EU-thema centraal stond.
De vertegenwoordiging van de Europese Commissie en van het Europees Parlement en soms ook de vakministeries zijn betrokken bij de organisatie van diverse activiteiten.

- De 'Forschungsgruppe Jugend und Europa' is een adviescentrum voor vormings- en jeugdwerk dat verbonden is aan de Universiteit van München. Het geeft informatie, advies en opleidingen aan jongeren, voornamelijk met betrekking tot de EU.
Het wordt eveneens door de Federale overheid gefinancierd en ontwikkelt materiaal, methoden en voert projecten uit:
 - Simulatiespelen (Jugendgipfel, Jugendkonvent, Jugendparlament);
 - On line forum;
 - Het juniorteam: een team van speciaal geschoolde jongeren die andere jongeren informeren over Europese ontwikkelingen (peer-education);
 - Het geeft tolerantietraining: leren omgaan met vooroordelen, andere culturen en dergelijke.

6 Finland

6.1 Beleid

Finland was voorzitter van de EU in de tweede helft van 1999. Het voorzitterschap stond vooral in het teken van het naderende nieuwe millennium. Een discussie over Europees burgerschap werd destijds niet nadrukkelijk gevoerd en stond niet op de agenda. Toch is tijdens het Finse voorzitterschap van overheidswege wel geprobeerd de EU dichter bij de burger te

brenge. Er was een speciale website opgezet met dagelijks nieuws over het voorzitterschap, de officiële activiteiten en die waarin burgers konden participeren (overigens hebben alle voorzitters een dergelijke website).

6.2 Uitvoering en voorbeelden

- Het Finse ministerie van Buitenlandse Zaken geeft op haar website alleen informatie over lopende Europese ontwikkelingen en het standpunt daarop van de Finse regering. Op de aparte discussiewebsite 'My Europe' (Minun Eurooppani) worden burgers uitgenodigd te debatteren over de toekomst van de EU aan de hand van actuele Europese onderwerpen, zoals de Conventie en de hervorming van de EU, uitbreiding en veiligheid in Europa. Op de site worden ook forums voor NGO's georganiseerd.
Jaarlijks wordt een aantal voor burgers toegankelijke activiteiten en evenementen georganiseerd. Het gaat om beurzen, tentoonstellingen, lezingen etcetera. Zo is er een rondreizende tentoonstelling over feiten en fictie in de EU.
- De overkoepelende Finse jongerenbeweging Allianssi heeft samen met de European Youth Forum (EYF) een project uitgevoerd waarin alle activiteiten van het voorzitterschap vanuit jeugdperspectief werden gevolgd en becommentarieerd.
- De Europese Beweging in Finland, lid van de International European Movement in Brussel, stimuleert het publieke debat over de ontwikkeling van de EU. Ze verspreiden informatie over de EU en maken de Finnen bekend met de ideologische, politieke en Economische grondslagen van de eenwording. Ze proberen burgers, vooral jongeren, te motiveren om deel te nemen aan Europese verkiezingen; ze treden op als publieke discussieleider en ze stimuleren culturele uitwisselingen en bijdragen aan de Europa Dag op 9 mei. Prioriteiten in het afgelopen jaar waren: de Noordse Dimensie en Europese identiteit. De laatste is ook

een thema van de International European Movement (Our Future – our Europe: promoting the European identity). Verder kregen de bekende onderwerpen als de Intergouvernementele Conventie en de uitbreiding van de EU de nodige aandacht. De Finse Europese Beweging geeft ook cursussen over Europese zaken voor leden en het brede publiek.

- Het Pan-European Institute van de Turku School of Economics and Business Administration verzorgt academisch onderwijs en onderzoek op het gebied van Europese Economische ontwikkelingen. Het instituut is een belangrijk informatiecentrum over de Europese eenwording, niet alleen voor Finland maar ook voor de nieuwe lidstaten in de Baltische regio en verder naar Oost Europa. Het instituut huisvest het oudste European Documentation Centre in Finland.
- De universiteit van Jyväskylä beheert een collectie EU-documenten. Deze site is opgezet met het idee dat alle documenten openbaar moeten zijn.
- De Faculteit Politieke Wetenschappen en Internationale Relaties van de Universiteit van Tampere houdt zich net als het IPP in Nederland bezig met het publieke debat over Europese zaken.
- Stimulering van het publiek debat over Europese zaken komt verder van The Finnish Institute of International Affairs. Europees burgerschap als thema is echter geen prioriteit voor het instituut.
- Burgers in Finland kunnen een gids 'Europees Burgerschap' aanvragen bij het ministerie van Buitenlandse Zaken. In deze gids staat naast informatie over de actuele EU-vragen, wet- en regelgeving in de EU, ook praktische informatie over mogelijkheden voor burgers om in een ander land te gaan wonen en werken. Ook wordt erin de invloed van Europa op bijvoorbeeld sociale zekerheid behandeld.

- Er zijn twintig 'Info Points Europe' gevestigd, meestal in bibliotheken. De meeste hebben een spreekuur 'Europa', waar burgers terecht kunnen met vragen over Europa.

C Effecten

Over de directe effecten van alle pogingen om de burgers meer bij Europa te betrekken is weinig concreets bekend. Althans, het is niet goed mogelijk na te gaan in hoeverre bepaalde activiteiten tot resultaat hebben gehad dat de burgers van de lidstaten hun mening ten aanzien van de EU veranderd hebben of zich 'meer Europeaan' zijn gaan voelen. Wellicht dat enige resultaten uit verschillende Eurobarometeronderzoeken, die sinds 1973 gedaan worden, toch helpen een beeld te krijgen van die betrokkenheid van de burgers op de EU.

Er is geen onderzoek bekend naar de correlatie tussen de activiteiten, en de intensiteit ervan, die in de geselecteerde lidstaten worden uitgevoerd om de burger te informeren en bij de EU te betrekken, en de uitkomsten van de Eurobarometer.

Eurobarometerpeilingen zijn momentopnames die vaak sterk beïnvloed worden door recente gebeurtenissen in de EU. Daarom kunnen de resultaten sterk variëren van peiling tot peiling en is het moeilijk er langere termijntrends uit te halen. Dat wordt versterkt door het feit dat in wezen dezelfde vragen soms in andere termen worden gesteld, zodat de antwoorden niet helemaal vergelijkbaar zijn. Ondanks deze beperkingen zijn de Eurobarometers een feedbackmechanisme dat door politici en beleidsmakers sterk op prijs wordt gesteld.

Hieronder volgt een selectie van peilingen die gedaan zijn, waarin via verschillende formuleringen wordt gevraagd in hoeverre de ondervraagden de EU kennen en zich ermee verbonden voelen. De verslagen van de Eurobarometer zijn niet in het Nederlands beschikbaar.

Voelen de burgers een Europese identiteit?

Hoewel we aan het begin van de 21e eeuw nog steeds niet kunnen spreken van een Echte Europese identiteit, voelen veel EU-burgers zich in zekere zin Europeaan. Op dit punt bestaan echter grote verschillen tussen de landen. De meest recente resultaten van de Eurobarometer (2003) tonen

dat de burgers van de lidstaten meer belang hechten aan hun exclusieve nationale identiteit dan in eerdere onderzoeken het geval was. In 2001 was dezelfde vraag gesteld.

Hieronder worden in % aangegeven de antwoorden in 2003 op de vraag 'Voelt u zichzelf vooral.....!':

Brits	64	Duits	34	Frans	34
Brits-Europeaan	24	Duits-Europ.	45	Frans-Europ.	48
Europeaan-Brits	4	Europ.-Duits	12	Europ.-Frans	9
Europeaan	3	Europeaan	6	Europeaan	6
Nederlander	46	Fin	56	Belg	45
Nederlander-Europ.	43	Fin-Europ.	38	Belg Europ.	36
Europ.-Nederlander	7	Europ. -Fin	4	Europ.-Belg	9
Europeaan	3	Europeaan	1	Europeaan	6

In acht van de huidige lidstaten voelt in 2003 een meerderheid van de inwoners zich vooral of tot op zekere hoogte Europeaan. In afnemende volgorde, met tussen haakjes de cijfers voor 2001:

Luxemburg	75 %	(75 %)
Italië	72	(66)
Spanje	63	(59)
Frankrijk	63	(64)
Duitsland	63	(56)
Denemarken	62	(60)
Nederland	53	(54)
België	51	(53)

De Luxemburgers gaven het vaakst aan zich alleen Europees te voelen (20%). Dit percentage ligt veel hoger dan in de andere landen, wat te verklaren is door het grote aantal burgers uit andere EU-landen dat in Luxemburg woont.

In de andere EU-landen zijn de mensen die zich alleen met hun eigen nationaliteit identificeren in de meerderheid:

Verenigd Koninkrijk	64 %
Denemarken	56
Zweden	56
Finland	55
Griekenland	53
Oostenrijk	51

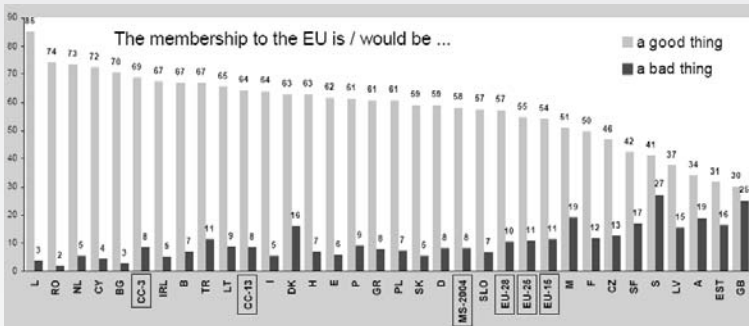
In Portugal en Finland zijn de percentages inwoners die zich meer of minder Europeaan voelen en degenen die zich alleen de identiteit van hun eigen land voelen ongeveer gelijk.

In de pre-accessielanden haalt het percentage van de burgers dat zichzelf omschrijft als 'alleen nationaal' en niet 'Europeaan' nergens de 40%.

Ter illustratie volgt hier de weergave van een grafiek uit dit

Eurobarometerverslag. Het geeft de antwoorden weer, per (toekomstige) lidstaat, op de vraag of men het lidmaatschap van de EU 'iets goeds' of 'iets slechts' vindt.

Current support for the European Union is highest in Luxembourg, followed by Romania, the Netherlands and Cyprus. The keenest support is to be found in both the heart of the EU and the countries at its fringes. Right now, 55% in the European Union of 2004 (including the future 25 member states) believe that EU membership is a "good thing". (TABLE 1.)

Kennis van de term 'Europees burgerschap'

Volgens de Eurobarometer resultaten van 2002, gepubliceerd begin 2003, heeft bijna 70% van de inwoners van de vijftien lidstaten wel eens gehoord van de term 'Europees burger', maar slechts de helft daarvan weet wat de term precies betekent. Tezamen met diegenen die de term helemaal niet kennen, weet daarmee bijna 70% van de inwoners niet of niet precies wat de term betekent.

Het lijkt niet helemaal consistent met het voorgaande, maar bijna 90% van de inwoners weet dat er sprake is van een dubbel burgerschap: van de EU én van het eigen land. Daarentegen denkt 21% dat Europees burgerschap moet worden aangevraagd en 29% dat men ervoor kan kiezen om geen Europees burger te zijn.

Als de vragen wat dieper gaan, haken de burgers af: slechts 8% van de inwoners weet wat het Handvest van Fundamentele Rechten van de EU is, en 92% heeft er of nooit van gehoord of heeft slechts een vaag idee.

Het antwoord op elf vragen naar concrete rechten, zoals bijvoorbeeld het passief kiesrecht in andere lidstaten, wordt door 70% van de ondervraagden juist gegeven. Op onderdelen is de score veel lager: meer dan 50% denkt ten onrechte dat men voor het werken in een andere lidstaat een werkvergunning nodig heeft.

Er is weinig relatie met leeftijd als het gaat om de verhouding juiste/onjuiste antwoorden, maar er is wel een relatie met opleidingsniveau: hoe hoger de opleiding hoe vaker een goed antwoord. Uiteraard zijn er variaties tussen de lidstaten, er is niet één lidstaat dat voor alle vragen het hoogst of laagst scoort. Griekenland scoort wel vaak laag, gevolgd door Denemarken en Oostenrijk. Finland en Ierland scoren hoog en Nederland zit meestal in de middenmoot.

Voelen de burgers zich verbonden met Europa?

Om zich een Europees burger te voelen, moet men in de eerste plaats een zeker elementair gevoel van geografische verbondenheid met Europa voelen. De Eurobarometerenquête van het voorjaar van 1999 toonde aan dat

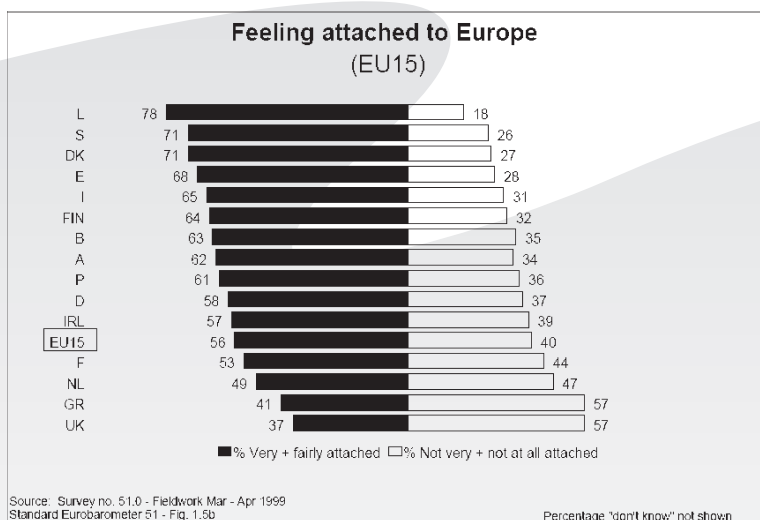
bijna zes op de tien EU-burgers zich op dat moment redelijk tot zeer verbonden voelden met Europa:

Vraag: voelt u zich verbonden met de EU ?

Antwoord "redelijk tot zeer" in % van aantal ondervraagden:

Luxemburg	78 %
Finland	64
België	63
Duitsland	58
Frankrijk	53
Nederland	49
Verenigd Koninkrijk	39

Hieronder volgt de volledige grafiek uit het desbetreffende rapport:

Is er een gemeenschappelijke Europese culturele identiteit?

De gedachte van burgerschap impliceert tevens een gemeenschappelijke culturele identiteit. 38% van de EU-burgers is het ermee eens dat er een

gemeenschappelijke culturele identiteit is en 49% is het daarmee oneens (1) (grafiek 7). De meningen op dit punt lopen echter sterk uiteen tussen de vijftien lidstaten. De Grieken (49%) en Portugezen (47%) geloven het meest in een gemeenschappelijke Europese culturele identiteit, gevolgd door de Duitsers (43%) en de Italianen (42%). De Finnen (65%), de Fransen en de Denen (beiden 59%) zijn het hier het minst mee eens. Hoewel het percentage mensen dat het met deze stelling eens was, lager lag in landen met meer Eurosceptici, gaan het 'zich Europeaan voelen' en de overtuiging dat 'er een gemeenschappelijke Europese culturele identiteit is' niet perse samen.

Tevredenheid met het functioneren van de democratie in de Europese Unie

Volgens de peiling van het najaar 2002 is de waardering voor het Europees burgerschap afhankelijk van de waardering voor het functioneren van de democratie in de Europese Unie. Gemiddeld zijn vier op de tien EU-burgers tevreden met de manier waarop de democratie functioneert. Dit gemiddelde verbloemt echter de grote verschillen in mening die hierover bestaan tussen de burgers van de 15 lidstaten. In Spanje en Ierland zijn circa zes op de tien mensen tevreden, terwijl in Denemarken en Zweden circa 6 op de 10 mensen juist niet tevreden zijn. Nederland ontevreden 52%, tevreden 36%; Duitsland 47%, respectievelijk 35%; Verenigd Koninkrijk 31% respectievelijk 39%.

Kennis en bekendheid

Volgens dezelfde barometer hebben de meeste mensen het gevoel dat ze niet veel weten over de Europese Unie: het subjectief ervaren kennisniveau is zeer laag. Slechts 26% van de EU-burgers vindt dat ze tamelijk tot zeer veel weten. Uit de gemiddelde resultaten voor de bevolking van de vijftien EU-lidstaten blijkt dat er grote verschillen tussen de vijftien landen zijn. De kennisniveaus variëren van 3,4 in het Verenigd Koninkrijk tot 5,25 in Oostenrijk op een schaal van 0 tot 10. De enquête meet ook de bekendheid

van het publiek met negen instellingen van de Europese Unie, namelijk het Europees Parlement, de Europese Commissie, de Raad van ministers, het Hof van Justitie, de Europese ombudsman, de Europese Centrale Bank, de Europese Rekenkamer, het Comité van de Regio's en het Economisch en Sociaal Comité. Het bekendst is het Europees Parlement (91%), gevolgd door de Europese Commissie (78%) en de Europese Centrale Bank (69%). Men heeft het minst vaak gehoord van de drie jongste EU-instellingen: het Comité van de Regio's (26%) en het Economisch en Sociaal Comité (34%) en de Europese ombudsman (31%).

Steun voor de Europese Unie

Halverwege de jaren negentig bereikte de publieke steun voor de Europese Unie een duidelijk dieptepunt. De Golfoorlog, de economische crisis en de hoge werkloosheid die deze met zich bracht, het debat over het Verdrag van Maastricht, de oorlog in Joegoslavië, de toetreding van drie relatief Eurosceptische landen en de BSE-crisis zijn slechts enkele van de oorzaken die verklaren waarom de steun inzakte van 72% in 1991 tot 46% in het voorjaar van 1997. Aan het einde van de jaren negentig ging de populariteit langzaam maar zeker weer omhoog. In het voorjaar van 1998 lag de steun voor het eerst sinds 1995 weer boven de 50% en de positieve trend die in het najaar van 1997 was begonnen, zette door: 54% van de burgers vond het positief dat hun land lid was van de EU. Na het aftreden van de Europese Commissie in maart 1999 daalde de steun voor het EG-lidmaatschap tot 49%, maar deze daling bleek van tijdelijke aard te zijn: in het najaar van 1999 was de steun weer gestegen tot 51%. Uit de recente Eurobarometer van maart tot mei 2003 blijkt dat de steun voor de EU het grootst is in Luxemburg, gevolgd door Roemenië, Nederland en Cyprus. In Nederland is 73% voor het lidmaatschap van de EU en 5% denkt dat het lidmaatschap niet goed is. In Duitsland zijn de cijfers 59% respectievelijk 8% en in het Verenigd Koninkrijk 30% respectievelijk 25%. Op dit moment denkt 55% van de bevolking in de EU van 2004 (inclusief toekomstige lidstaten) dat het lidmaatschap van de EU een goede zaak is.

Het benaderen van de burgers: een prioriteit?

In de peiling van begin 2003 vinden drie van de vier Europeanen dat de EU dichter bij de burgers zou moeten staan door ze ruim van tevoren te informeren over de EU, het beleid van de EU en de instellingen van de EU. Dat is een toename van 3% vergeleken met de herfst van 2002. Het zijn vooral de Luxemburgers (88%), de Zweden (86%), de Nederlanders (85%) en de Grieken (84%) die dit vinden. In Duitsland ligt dit percentage op 76%. In het Verenigd Koninkrijk wordt deze wens het minst aangetroffen (59%).

Bekendheid met en belang van het voorzitterschap sinds 1986

Uit deze barometer en andere bronnen blijkt in het algemeen dat het voorzitterschap er duidelijk toe bijdraagt dat de bevolking van het betreffende land meer en beter op de hoogte is van wat er zich op dat moment in de EU afspeelt.

Welke communicatiekanalen wil de burger?

Uit de onderzoeken valt in het algemeen af te leiden dat de burgers van de Europese lidstaten steeds meer gaan begrijpen van Europa, maar nogmaals, in hoeverre dat met voornoemde daarop gerichte activiteiten samenhangt is dus niet duidelijk. Het feit dat de EU-website de grootste, best bekeken en meest gebruikte site op het internet is, zou wellicht kunnen duiden op het effect van steeds toenemende en betere informatievoorziening. In dit verband is het enigszins bevreemdend dat eerder genoemd onderzoek uit de Eurobarometer 59 van voorjaar 2003 laat zien dat internet toch maar een klein deel van de EU-bevolking bereikt. Uit deze barometer blijkt duidelijk dat de ondervraagde burgers de voorkeur geven aan de traditionele media wanneer het om informatie over de EU gaat. Met 59% staat de televisie op de eerste plaats, gevolgd door de geschreven informatie (35%) en de radio (23%). Brochures met meer gedetailleerde informatie (19%), kleine folders (18%) en internet (15%) worden eveneens genoemd. Met uitzondering van het internet is elektronische informatie zoals videocassette, cd-roms en dergelijke, niet populair. Slechts 3% van de ondervraagden zou de

informatie via aanplakbiljetten op openbare plaatsen willen krijgen en 6% wil helemaal geen informatie over de EU ontvangen

Op grond van deze resultaten zou meer aandacht voor de traditionele media verwacht kunnen worden, terwijl juist het nut van de diverse postercampagnes betwijfeld kan worden.

D Beschouwing: de Europese Unie, de lidstaten en de burger, een moeizame verhouding

In vele gremia en op vele momenten wordt gesteld dat de Europese burger meer betrokken moet raken bij de EU. Het komende Nederlandse voorzitterschap van de EU, onder de noemer 'De Burger Centraal', benoemt het evenzeer. Nederland is echter niet de eerste met een dergelijk 'motto' rond het voorzitterschap. Van de voorzitterschappen vanaf 1999 zijn er vier geweest die dat burgerschap, of de 'nabijheid' van Europa op enige wijze centraal benoemden (Denemarken, '99; Finland, 1999; Denemarken 2002 en Griekenland 2003). Blijkbaar is dat nodig. Maar: werkt het ook? De boodschap moet blijkbaar steeds herhaald worden. Vragen zijn dan direct: is er eigenlijk een Europese Burger en als die er is: hoe betrokken is die, moet dat meer en waarom? En geldt dat ook voor de Nederlandse burger?

1 Betrokkenheid van de burger bij Europa, hoe wordt dit gedefinieerd en hoe komt het tot uiting?

In de quick-scan waarover hier wordt gerapporteerd, is een veelheid aan initiatieven en mogelijkheden om de betrokkenheid van de burger te vergroten, naar voren gekomen. Een centrale vraag hierbij is: wat wordt er gedaan en in hoeverre vergroot dit daadwerkelijk de betrokkenheid?

Dat veronderstelt duidelijkheid over de vraag wat betrokkenheid is en hoe die zich zou kunnen manifesteren. Het lijkt erop dat de EU dit vooral definieert als een rationeel informatieproces. Er is (via internet) buitengewoon veel informatie voor de burger beschikbaar. Dat dit nog niet geleid heeft tot zich goed geïnformeerd voelende burgers blijkt uit de gegevens van de Eurobarometer 58 van het najaar van 2002. Daarnaast vraagt – met name – de Europese Commissie van de (georganiseerde) burger via consultaties, e-voting en andere processen de nodige informatie en activiteit. Wat er ver-

volgens in de 'black box' Europa mee gebeurt blijft ondoorzichtig, óf is voor de gemiddelde burger ondoorzichtig door de andere structuur en cultuur in het Europese. Is dit de betrokkenheid die de EU wil? De Nederlandse Adviesraad Internationale Vraagstukken vraagt zich in haar werkprogramma 2003 dan ook niet voor niets het volgende af: 'Welke analyse kan worden gemaakt van beschrijvingen van de beleving van Europa door de burgers? Is er een Europese 'demos'? Is er sprake van een gevoel van verbondenheid en solidariteit van Europeanen met elkaar? Welke omstandigheden bevorderen of belemmeren dit? Naast centrale instituties is ook aandacht noodzakelijk voor het middenveld in Europa als middel om de burger bij Europa te betrekken en de rol van de lagere overheden en regio's'.

Voor een burger die betrokken wil zijn, lijkt dit te weinig. Betrokkenheid veronderstelt, zo zou men kunnen stellen, immers een zekere emotionele binding. En die is in de afgelopen vijftig jaar niet aan de burger gevraagd. Het Europees proces was vooral vóór de burger en óver de burger, maar niet mét de burger. Het lijkt veel gevraagd om nu plots wél een grote betrokkenheid van die burger te verwachten. Voorts is de kanteekening te plaatsen dat men kan stellen dat geen nieuws ook goed nieuws is. Klaarblijkelijk vindt men het in Nederland wel goed gaan met Europa. Het merendeel van de Europeanen (en Nederlanders daarbinnen) steunt de EU, zo blijkt ook regelmatig uit resultaten van de Eurobarometer; grootschalige discussies, debatten en protesten blijven immers uit.

Blijft de vraag naar wát voor betrokkenheid men wenselijk acht? Ziet men protesten à la de G8 in Seattle als het beoogde einddoel? Zou dat niet veel-
eer betekenen dat Europa veel te ver van de burger af is gedreven?

2 Burgers en de EU, een niet-bestaande relatie?

De EU en haar voorlopers zijn nooit rechtstreeks gericht geweest op de 'burger', maar veeleer op 'inwoners van de lidstaten'. Burgerschap ver-

onderstelt de mogelijkheid tot een actieve inbreng, inwonerschap veronderstelt een passieve instelling die informatie krijgt. Na vijftig jaar EU (en voorlopers) is er een grote verandering gaande, ingeluid met onder meer:

- Het Witboek Governance (waarin de Europese Commissie haar eigen functioneren ter discussie stelt);
- Het verdrag van Nice, waarin de relatieve invloed van de (aankomende) lidstaten en hun vertegenwoordigers in een per mei 2004 met tien toetreders uitgebreide Unie is vastgelegd;
- De Europese Conventie, waarin gewerkt wordt aan een voorstel voor een Europese Grondwet;
- De in 2004 te houden Intergouvernementele Conferentie, waarin definitieve besluitvorming plaatsvindt als sluitstuk van de processen als net genoemd zijn.

De EU gaat dus een cruciale fase in en het besef daarvan blijkt ondermeer uit de volgende tekst: *'Het gevaar dreigt dat, naarmate de EU groter wordt, Brussel steeds verder van de burger af zal komen te liggen. Des te meer geldt dat versterking van de politieke partijvorming op Europees niveau en grotere herkenbaarheid voor de Europese burger voorwaarden zijn om het Europees Parlement het noodzakelijke minimum aan belangstelling en betrokkenheid van de Europese burger te doen verwerven. De versterking van de Europese oriëntatie en resultaatgerichtheid van het Europees Parlement staan hier centraal. Het Europees Parlement zal aan betekenis winnen, naarmate het er beter in slaagt om over landsgrenzen en nationale partijpolitieke grenzen heen zijn controlerende functie uit te oefenen. Het gaat hier minder om perfectionering of wijziging van instituties, dan om politiek gedrag van parlementariërs en politieke partijen die aan de Europese dimensie van de hun toegekende bevoegdheden inhoud zullen moeten geven'* (uit De IGC 2000 en daarna; Op weg naar een Europese Unie van dertig lidstaten (nr 12 van de rapporten).

In Nederland is er maar zeer beperkt aandacht voor de EU: er zijn geen populaire discussieprogramma's over dit alles op tv,¹² er zijn geen demonstraties of stakingen, er gebeurt weinig. Waarom is dat zo?

De Nederlandse overheid is gedurende lange tijd fervent voorstander van de EU geweest. Daarvoor waren twee belangrijke redenen te onderkennen:

1. Nederland haalde netto meer geld uit de EU binnen dan het eraan betaalde;
2. De 'Communautaire methode' (de manier waarop de relatieve invloed van de lidstaten is geregeld) leidde ertoe dat Nederland een relatief grote broek aan had en dat die grote broek Nederland ook werd toebedeeld. Op beide punten is al enige tijd een omslag te zien: Nederland betaalt al geruime tijd meer aan de EU dan ze terugkrijgt en de communautaire methode is, onder meer door bovengenoemde processen, sterk in revisie. Dat betekent dat Nederland niet alleen relatief aan invloed verliest in een vergrote EU (het aandeel in de EU-bevolking neemt af), maar daarnaast ook absoluut.

Voorts is in de afweging mee te nemen dat de uitbreiding van de beleidsinhoud van de EU (de Interne Markt raakt steeds meer ook andere beleidsterreinen, zoals de zorg; en met het Verdrag van Amsterdam uit 1997 heeft de EU een begin gemaakt met ook Europees Sociaal Beleid), ertoe leidt dat de autonomie en soevereiniteit van de lidstaten geleidelijk op ook deze punten afneemt. Dat doet het in de binnenlandse discussies natuurlijk niet goed. Beleidssuccessen worden steeds minder groot, want steeds meer het resultaat van Europese wet- en regelgeving, en minder grijpbaar (want vaak erg technisch, zie ook het recente debat in de Conventie over de Europese President). Gevolg is ook dat in binnenlands beleid de incorporatie van Brusselse regelgeving vooral 'stilletjes' plaatsvindt. Er is immers geen politieke eer mee te behalen. Tegelijkertijd, zo zou men kunnen zeggen, faalt hier de Europese PR-machine door belangrijke resultaten niet naar landelijke publieke tribunes te (kunnen) ventileren.

¹² Ter vergelijking: In Polen is er elke dag op tv een Europa-journaal.

Dit alles betekent dat 'Brussel' in de binnenlandse publieke beeldvorming vooral ongrijpbaar blijft, een anonieme instantie is die met Sinterklaas chocoladesigaretten wil verbieden en ook iets tegen Goudse kaas heeft en niet zozeer een instantie waarin iedereen kan participeren (punten die ook in veel andere lidstaten genoemd worden).

Puur praktisch gezien komt er in de beeldvorming natuurlijk nog een ander fenomeen bij: De cultuur van 'Brussel' (en Luxemburg en Straatsburg). De EU is niet op Nederlandse leest geschoeid, maar vooral op zijn Frans. Dat betekent dat de gemiddelde Nederlander een forse drempel over moet om zich in of rond het Brusselse te kunnen begeven. Ten slotte is er de taal. De taal van de EU is vooral Engels, en – in steeds mindere mate – Frans en Duits. En waar de taal Nederlands is, gaat het veelal om Vlaamse documenten, met een dusdanig abstractieniveau dat ze nauwelijks te doorgronden lijken. Daarmee wordt het de burger niet makkelijk gemaakt betrokken te zijn of zich betrokken te voelen bij de EU.

3 Betrokkenheid van de burger: de bestaande praktijk

Toch is er iets herkenbaar als 'betrokkenheid van de burger' bij de EU. Dat gebeurt op twee manieren, direct en indirect. Beide verdienen enige beschouwing.

Directe betrokkenheid van de burger

Directe betrokkenheid van de burger veronderstelt daadwerkelijk en letterlijk een stem te hebben in de Europese beleidsontwikkeling. Ook nu zijn in globale zin twee vormen te ontdekken:

- 1) De informele stem. Hier is te denken aan consultaties en initiatieven als e-voting, waarin burgers (of organisaties) de mogelijkheid hebben hun stem rond allerlei onderwerpen uit te brengen via internet. Ook de EU kent dergelijke vormen. De uitkomsten zijn echter niet con-

troleerbaar, verifieerbaar (one man, one vote?), zoals ook niet duidelijk is wat er met de uitkomsten gebeurt.

- 2) De formele stem: verkiezingen of referenda.
 - a) Nederland kent geen (raadgevende of besluitvormende) referenda inzake de Europese politiek. De tien toetredende lidstaten hebben echter recentelijk alle een referendum georganiseerd over de vraag of toetreding tot de EU een wijs besluit was. In die zin lijkt het democratisch gehalte in deze landen op dit moment hoger dan in Nederland.
 - b) Verkiezingen. De directe stem van de (Nederlandse) burger klinkt slechts beperkt door in de EU. In de eerste plaats geschiedt dit getrap: via Nederlandse verkiezingen wordt het Nederlandse parlement gekozen, daarna volgt een (in-)formatieproces, waarna vervolgens een kabinet besluit over Europees beleid. Besluitvorming in Europa vindt vervolgens plaats op hoog politiek niveau (ministers of premiers en/of de niet-direct-gekozen Europese Commissie). De directe Europese verkiezingen waar Nederlanders stemrecht in hebben, hebben vervolgens een relatief beperkte inhoud: men kan alleen Nederlandse vertegenwoordigers kiezen die vanuit Nederlandse partijen een Europees samenwerkingsverband aan gaan (er bestaan eigenlijk geen Europese politieke partijen). De vertegenwoordigers worden gekozen in het Europees Parlement. Dit orgaan is op belangrijke onderdelen onmachtig en heeft bijvoorbeeld geen initiatiefrecht. Dat voorrecht ligt bij de Europese Commissie die, zoals gezegd, niet via open publieke verkiezingen wordt samengesteld, maar waarvan de leden veelal via binnenlands gelobby door binnenlandse politieke partijen worden 'afgevaardigd'. Vanuit deze optiek gezien is het wellicht niet zo verwonderlijk dat de opkomst in Nederland – evenals elders in de lidstaten – bij de Europese parlamentsverkiezingen laag is in vergelijking tot andere verkiezingen (lokaal of landelijk). De feitelijk geringe invloed van de Europese burger leidt tot een wellicht weloverwogen geringe betrokkenheid en actieve participatie.

Indirecte betrokkenheid van de burger

Dan is er vervolgens de indirecte stem van de burger. Dat betekent merendeels een getrapte inbreng via NGO's, in Nederland wel bekend als 'het maatschappelijk middenveld', of – moderner – Civil Society.

Vertegenwoordigers van allerlei groepen in de nationale samenleving (branches, doelgroepen en dergelijke) trachten zich ook op Europees niveau te verenigen om zo een effectieve stem te hebben in het Europees debat.

Een voorbeeld hiervan was de 'citizens assembly 2004' tijdens het Belgische Voorzitterschap dat eind 2001 beoogde een inbreng van de maatschappelijke organisaties te realiseren bij de 'Verklaring van Laken', waarin besloten werd tot het organiseren van de Europese Conventie. Circa 600 NGO's waren aanwezig.

De Europese Commissie stelt in haar Witboek 'Governance' in 2001 een aantal criteria voor waaraan dit soort (Europese) NGO's dient te voldoen, waaronder representativiteit voor Europa, democratisch gecontroleerd enzovoorts.

Een belangrijk probleem hierbij is dat een aantal groepen voor wie een Europese stem van belang is, in de praktijk moeilijk te organiseren is op dit niveau. Het ontbreekt aan geld, professionaliteit en aan counterparts in andere (kandidaat-)lidstaten, waardoor een werkelijk Europese stem niet goed mogelijk is.

Op het terrein van de Europese interne markt is dit bijvoorbeeld van groot belang als we de lobby's van bijvoorbeeld de goed georganiseerde medische beroepsgroepen en de farmaceutische industrie zetten naast de inbreng van patiënten en consumenten. Het laatste is relatief pover, komt slechts moeizaam tot stand en heeft het moeilijk om relevante ontwikkelingen bij te houden, laat staan daar alert op in te kunnen spelen.¹³ Aangezien de Europese Commissie zich alleen verstaat met Europese NGO's zijn enkele consequenties hiervan dat de Europese Commissie zich niet gehouden voelt:

¹³ Bron: Ervaring over de grenzen. Verslag van een oriëntatie naar de stand van zaken en behoeften inzake de internationalisering van patiënten-, chronisch zieken- en gehandicaptenorganisaties. Utrecht: NIZW, 2003.

- met NGO's te communiceren die niet op Europees niveau aanwezig zijn en:
- dus ook niet gehouden is aan signalen van nationale NGO's, immers zij zoekt vooral de Europese dialoog. Van nationale NGO's wordt door de Europese Commissie (impliciet) verwacht dat zij via de nationale overheid, óf via een enigszins gelieerde Europese NGO alsnog de lijnen leggen om mee te kunnen praten.

Een volgende vorm van betrokkenheid is te zien in een organisatie als het Nederlandse Landelijk Overlegforum Internationaal Beleid (LOIB). Dat funktioneert als een doorgeefluik en overlegorgaan voor NGO's op terreinen als gezondheid, zorg, welzijn en sociaal beleid. De Europese agenda neemt daarin een voorname plaats in. Nederlandse actoren bereiden bijvoorbeeld standpunten voor, of onderzoeken mogelijke gevolgen van (voorgenomen) Nederlands beleid richting Brussel of van Brussels beleid voor Nederland. Dit kan leiden tot voeding van het Nederlandse ministerie van VWS bij haar internationale standpuntbepaling, tot een intensieve uitwisseling van informatie rond de internationale agenda, maar ook tot rechtstreekse nationale standpunten die direct bij de Europese Commissie terechtkomen (zoals de reactie van het LOIB op het Witboek Governance,¹⁴ naast die van het Inter Provinciaal Overleg en de Nederlandse overheid de enige Nederlandse inbreng in dit consultatieproces).

Een andere vorm van betrokkenheid: burgers tegen de EU

Voortbordurend op het laatste punt uit paragraaf 1 is er ook gekeken naar het bestaan van anti-Europa bewegingen of andere vormen van protest tegen de EU. Ook dit kan ten slotte gezien worden als een uiting van betrokkenheid. Allereerst dient opgemerkt te worden dat er van een georganiseerde 'Europese Anti-Europese' beweging geen sprake lijkt te zijn. Dit is in feite ook een contradictio in terminis. Wel zijn er enkele, in het algemeen kleine, organisaties die vaak regionaal, soms meer nationaal en een

¹⁴ BURGERSCHAP OF ECONOMIE, of liever: BURGERSCHAP ÉN ECONOMIE?

Reactie op het Witboek Governance door het Landelijk Overlegforum Internationaal Beleid gezondheid, zorg en welzijn. Utrecht: NIZW/LOIB, maart 2002.

enkele keer internationaal, geluiden tegen de Europese Unie laten horen. Om een indruk te geven volgen een paar voorbeelden, die als representatief voor nog vele andere organisaties gezien kunnen worden.

EuroDusnie

Wat EuroDusnie voor groepering is kan nauwelijks beter geschetst worden dan door hun eigen tekst die hieronder ingekort weergegeven is. EuroDusnie pleit dus in feite voor een ontwikkeling die tegenover de dagelijkse politieke realiteit staat. Wanneer je bijvoorbeeld kijkt naar de Europese eenwording zie je juist dat zeggenschap over de levens van mensen meer en meer in handen komt van oncontroleerbare Europese instituten. Een soortgelijke ondemocratische ontwikkeling speelt zich af binnen de wereld van internationale handels- en investeringsverdragen, wat leidt tot het kapotmaken van lokale economieën. We geloven dat deze ontwikkeling geen vrije keuze is van individuele mensen. Om een vrije keuze te kunnen maken moet er immers sprake zijn van 'informatie vanuit alle perspectieven', op school, in de media en vanuit alle sociale lagen van de bevolking. Het voorbeeld van de Europese eenwording spreekt boekdelen. De verhouding EU-propaganda versus kritische informatie zal rond de 95% - 5% liggen. Op andere thema's is het al niet veel beter. In plaats van in een parlementaire democratie leven we in een monetaire democratie. Eenvoudig gezegd bepaalt je banksaldo hoe veel 'democratie' je kunt kopen! Voor wat betreft de EU, is EuroDusnie tegen de 'neo-liberalisering', privatisering en Europees arrestatiebevel. Parallel aan de officiële Europese Top van Kopenhagen, ontmoetten Deense en buitenlandse organisaties elkaar op het NGO forum - 'People's Summit'. EuroDusnie was hier ook aanwezig. People's Summit was georganiseerd om het publiek dichterbij de EU-debatten te brengen door middel van een dialoog tussen publiek en de beleidsmakers van de EU. Het EuroDusniecollectief draait grotendeels op donaties van particulieren en politiek onafhankelijke fondsen.

Dit NGO-Forum wordt overigens ook door de EU gesubsidieerd, dus in die zin subsidieert ook de EU de mogelijkheid tot het laten horen van 'anti-EU' geluiden.

'De Fabel van de illegaal' is qua missie en inhoud ongeveer vergelijkbaar met EuroDusnie, behalve dat zij zich vooral op verbetering van de rechtspositie van illegalen richten.

'Offensief en het Comité voor een arbeidersinternationale' CAI/CWI

'Offensief' is de Nederlandse afdeling van het Comité voor een arbeidersinternationale en is een radicaalsocialistische organisatie die de strijd op scholen, in buurten en binnen de bonden voor verbeteringen binnen de huidige kapitalistische maatschappij verbindt met de strijd voor een fundamenteel andere maatschappij. Ook hier de strijd tegen het 'grootkapitaal' enzovoort en van daaruit acties tegen internationalisering en dus ook de EU.

In de andere lidstaten van de Europese Unie zijn vergelijkbare organisaties te vinden en ze hebben allemaal ongeveer hetzelfde inhoudelijke verhaal. In Oostenrijk bijvoorbeeld het Oostenrijks Platform 'Nein zur EU'. Zij zijn vóór democratie, sociale zekerheid, ontwapening, samenwerking en solidariteit. Zij hebben bijeenkomsten georganiseerd en een internationale conferentie. Het belang van dit platform lijkt gering, want over de geplande activiteiten wordt weinig gesproken en op de website wordt geen recente informatie gegeven.

Ook in Finland opereert een organisatie, Kaapeli, die zeer sceptisch is ten aanzien van de EU. Deze laat onder andere via een eigen website de nadelen zien van de EU.

Verder zijn er vele kleine fascistische en extreemrechtse groeperingen die haast per definitie tegen de EU zijn; ze zijn bijna altijd tegen immigranten en tegen de zwakke westerse (sociale) maatschappij. Een wat sterker geor-

ganiseerd rechts en anti-Europees geluid komt natuurlijk nog van enkele politieke partijen, zoals de uiterst rechtse partij Front National in Frankrijk: nationalistisch, tegen immigratie, enzovoort.

Als laatste zijn er vanzelfsprekend vele organisaties in het Verenigd Koninkrijk die om allerlei verschillende redenen tegen de EU en het lidmaatschap daarvan zijn. Zij zijn vaak niet specifiek 'links' of 'rechts'. Bijvoorbeeld 'Democracy Movement' (DM). Vooral gericht tegen verdere integratie van het Verenigd Koninkrijk in de EU en tegen invoering van de euro. Met onderwerpen als: *'Human rights do not apply. A new campaign to highlight the threat of the developing EU Police State has been launched by a coalition of groups. The Democracy Movement has teamed up with Labour for Civil Liberties, Youth for a Free Europe and The ecologist magazine to produce new leaflets and other campaign materials for nation-wide distribution.'* *'While the Government and pro-euro organisations use taxpayers' money to fund propaganda supporting the euro and an EU superstate, the Democracy Movement relies on the donations of supporters to fund our campaigns.'*

In het algemeen kan opgemerkt worden dat de meeste 'tegenbewegingen' zich lijken te richten op

- > Behoud van eigen soevereiniteit en nationaliteit van betreffende land;
- > Afbrokkeling van de democratie in de EU-landen;
- > Angst voor inperking van individuele vrijheden, mede door de EU-regelgeving;
- > EU-wetgeving die nationaal gezien verstrekkende gevolgen heeft en leidt tot verlies van diversiteit (bijvoorbeeld ambachtelijk bereide en nationaal specifieke producten als kaas);
- > De angst voor een Autoritaire Supermacht met militaire mogelijkheden;
- > Angst voor een gezamenlijke buitenlandse politiek. (Denk onder andere aan wat er in de EU gebeurde met betrekking tot de oorlog met Irak);

- Het binnen de EU samenwerkende grootkapitaal (vooral de linkse groeperingen);
- Verlies van eigen nationaliteit, eigen cultuur en de angst voor immigranten (vooral bij rechtse groepen);
- De euro als gemeenschappelijke munt, die bijna tot symbool verheven wordt van alles wat er teloor dreigt te gaan door deelname aan de EU;
- Het milieu. Vaak genoemd worden hier Euratom, gentechnologie en toenemend verkeer.

Bijlage

Websites van genoemde organisaties; EU en per land

Europese Unie

Algemeen

<http://europa.eu.int>

Eurobarometer: The website for the Public Opinion Analysis sector of the European Commission. Since 1973, the European Commission has been monitoring the evolution of public opinion in the Member States, thus helping the preparation of texts, decision-making and the evaluation of its work. Our surveys and studies address major topics concerning European citizenship: enlargement, social situation, health, culture, information technology, environment, the Euro, defence, etc.

http://europa.eu.int/comm/public_opinion/index.htm

Op onderstaande site is meer te vinden is over hoe Europeanen over zichzelf denken

http://europa.eu.int/comm/publications/booklets/eu_documentation/05/index_en.htm

Houdingen en verwachtingen van de burgers

http://europa.eu.int/comm/public_opinion/quali/ql_perceptions_summary_en.pdf

Het Programma Jeugd van de Europese Commissie

http://europa.eu.int/comm/youth/index_en.html

Het 'Social Platform' vertegenwoordigt de leden en brengt de topics die van gezamenlijk belang zijn onder de aandacht van de Europese Instituties

<http://www.socialplatform.org>

De ECAS (European Citizen Action Service) is ook een organisatie die ernaar streeft de rol van de op Europees niveau verenigde NGO's en burgers te versterken

<http://www.ecas.org>

Witboek Jeugd

http://europa.eu.int/comm/youth/whitepaper/index_en.html

Site van de conferentie 'Building European Citizenship - Regional, National, Supranational' http://www.esf.org/esf_euresco_conference.php?language=0&domain=4&conference=172&meeting=1

Europe Direct, de nieuwe organisatie die alle vragen die betrekking hebben op de EU zo snel mogelijk beantwoordt

<http://europa.eu.int/europedirect>

Ingangen voor discussie tussen burgers en Europese Commissie

http://europa.eu.int/comm/secretariat_general/consultations/index_en.htm

Debat over Grondwet

http://europa.eu.int/futurum/index_nl.htm

Wegwijzerdienst

http://europa.eu.int/citizensrights/signpost/front_end/signpost_en.htm

De One Stop Internet Shop voor het bedrijfsleven

<http://europa.eu.int/business/nl/index.html>

http://europa.eu.int/comm/internal_market/solvit/index_en.htm

Het netwerk van Europese Centra voor de Consument

http://europa.eu.int/comm/consumers/redress/compl/euroguichet/index_en.htm

De Euro-Infocentra: gespecialiseerde informatie- en raadscentra voor ondernemingen

<http://europa.eu.int/comm/enterprise/networks/eic/eic.html>

Team Europa plus een contactpunt

http://europa.eu.int/comm/relays/teameurope/index_en.htm

Directoraat Generaal Pers en Communicatie

http://europa.eu.int/comm/represent_nl.htm

'Springday for Europe'

http://futurum-21.eun.org/index_spring.cfm

'Uw stem in Europa': de site waar de commissie iedereen de gelegenheid biedt over vele onderwerpen een mening te geven, te discussiëren of te zien wat eerdere consultaties hebben opgeleverd

http://europa.eu.int/yourvoice/index_nl.htm

'Citizensassembly2004' tijdens het Belgische Voorzitterschap eind 2001

http://www.citizensassembly2004.org/homepage_eng.htm

'Get your facts straight'

http://europa.eu.int/comm/dgs/press_communication/facts/index_en.htm

Euromyths

<http://www.cec.org.uk/press/myths/index.htm>

Nederland

Instituut voor Publiek en Politiek

<http://www.publiek-politiek.nl>

Politeia: Partners van IPP

<http://www.politeia.net>

De Vereniging voor Democratisch Europa

<http://www.democratisch-europa.nl/>

Europese Commissie in Den Haag, tevens de Wegwijzerdienst voor juridisch advies

<http://www.eu.nl> of <http://www.europa.nl>

Verenigd Koninkrijk

Foreign & Common Wealth Office FCO

<http://www.europe.gov.uk>

A strong Britain in a strong Europe

<http://www.fco.gov.uk/servlet/Front?pagename=OpenMarket/Xcelerate/ShowPage&c=Page&cid=1007029391710>

Het Institute for Citizenship

<http://www.citizen.org.uk/europe.html>

De 'European Information Service'

<http://www.lgib.gov.uk/eis/index.php>

Spanje

Consejo para el debate sobre el futuro de la Unión Europea

<http://www.futuroeuropa.es>

Het Spaans ministerie van Buitenlandse Zaken

<http://www.mae.es>

De Spaanse Jeugdraad

<http://www.cje.org>

Frankrijk

Centre d'Information sur l'Europe

<http://www.info-europe.fr>

Website van voormalig onderminister van Europese Zaken, Michel Barnier

http://europa.eu.int/comm/commissioners/barnier/profil/index_en.htm

België

Koninklijk Instituut voor Internationale Betrekkingen (KIIB / IRRI)

<http://www.irri-kiib.be>

Kleis vzw

<http://www.kleis.be>

Website van de overheid met informatie over de Conventie i.v.m. de toekomst van de EU

<http://www.euconventie.be>

Het Belgisch Bureau van het Europees Parlement met onder andere een overzicht van publicaties en jongerenprojecten

<http://www.europa.eu.int/comm/represent/be>

De Vertegenwoordiging in België van de Europese Commissie

<http://www.europarl.eu.int/brussels>

Duitsland

De vertegenwoordiging van de Europese Commissie in Duitsland

<http://www.eu-kommission.de/>

Arbeitsgemeinschaft der Evangelischen Jugend in der Bundesrepublik
Deutschland e.V. (IJAB)

<http://www.ijab.de>

Project 'Europa-Tage'

<http://www.europa-tage.de/>

De 'Forschungsgruppe Jugend und Europa'

<http://www.fgje.de>

Het Duitse ministerie van Buitenlandse Zaken

<http://www.auswaertiges-amt.de>

'Jongeren en Europa', subsite van de website van het Duits ministerie van
Buitenlandse Zaken

http://www.auswaertiges-amt.de/www/de/eu_politik/jugend

Het Bundespresseamt

<http://www.bundesregierung.de>

Finland

Website over het Fins voorzitterschap

<http://www.presidency.finland.fi>

Het Fins ministerie van Buitenlandse Zaken

<http://www.valtioneuvosto.fi>

Discussiewebsite 'My Europe' (Minun Euroopani)

<http://www.minuneuroopani.fi>

Finse jongerenbeweging Allianssi

<http://www.alli.fi>

De Europese Beweging in Finland

<http://www.eurooppalainensuomi.fi>

Het Pan-European Institute van de Turku School of economics and Business Administration

<http://www.tukkk.fi>

De Faculteit Politieke Wetenschappen en Internationale Relaties van de Universiteit van Tampere

<http://www.uta.fi/laitokset/politiikka/endex.htm>

The Finnish Institute of International Affairs

<http://www.upi-fiia.fi> of <http://www.eurooppa-tiedotus.fi/>

Regionale overheden (zoals provincies) informeren burgers over de EU op onderwerpen die relevant zijn voor de eigen regio op onderstaande site.

<http://www.keskisuomi.fi/eujakeskisuomi.htm>

Tegenbewegingen

EuroDusnie

<http://www.eurodusnie.nl>

Offensief en het Comité voor een arbeidersinternationale (CAI / CWI)

<http://www.offensief.demon.nl/>

Oostenrijks Platform 'Nein zur EU'
<http://www.servus.at/neinzureu/index.php>

Le Front National van Jean Marie le Pen
<http://www.frontnational.com/>

Democracy Movement
<http://www.referendum.org.uk/>

Kaapeli, eurosceptische organisatie in Finland.
<http://www.kaapeli.fi/~veu/index.htm>

Bijlage 3

Geraadpleegde deskundigen

Geraadpleegde deskundigen

De Raad heeft met verschillende mensen gesprekken gevoerd, om zich te oriënteren, kennis te vergaren en meningen te toetsen. Op 27 juni 2003 heeft een expertmeeting plaatsgevonden ter voorbereiding van dit advies.

De namen van de deskundigen staan hieronder in alfabetische volgorde.

mw. J. Baltus	Instituut voor Publiek en Politiek, Amsterdam
Carel van Bemmelen	Findus, Londen
mw. N. van Dijk	LBL, Expertisecentrum leeftijd en maatschappij, Utrecht
drs. E.L. Engelsman	Permanente vertegenwoordiging ministerie van VWS bij de Europese Unie, Brussel
drs. R.A.R. Goelabdien	Ministerie van VWS/Projectteam EU-voorzitterschap, Den Haag
mw. drs. T. van den Klinkenberg	FORUM Instituut voor Multiculturele Ontwikkeling, Utrecht
mw. drs. M.M.J. Louwerens	Adviesraad Internationale Vraagstukken, Den Haag
mw. drs. E. Mastenbroek	XS4all, Amsterdam
mw. drs. T. Meinema	NIZW/International Centre, Utrecht

drs. H.A.A. Molleman	Gemeenteraadslid Alphen aan De Rijn en voormalig Ambassadeeraad Permanente Vertegenwoordiging van Nederland bij de Europese Unie
mr. J.J. Jonker Roelants	Voormalig consulgeneraal van Nederland in Turkije
mw. M. Schuurman	Euronet, the European Children's Network, Brussel
drs. F. Spangenberg	Motivaction, Amsterdam
drs. B.F. Steur	Raad voor het openbaar bestuur / Raad voor de financiële verhoudingen, Den Haag
mw. drs. A. Thijs	Ministerie van VWS/Projectteam EU-voorzitterschap, Den Haag
mw. drs. C. Vink	NIZW/International Centre, Utrecht

Overzicht van uitgebrachte adviezen

Overzicht van uitgebrachte adviezen

Adviezen (genummerd)

2003

- Hart voor Europa. De rol van de Nederlandse overheid.
Advies 27, september 2003 (ISBN 90-1209-998-6)
- Medialogica. Over het krachtenveld tussen burgers, media en politiek.
Advies 26, januari 2003 (ISBN 90-1209-810-6)

2002

- De handicap van de samenleving. Over mogelijkheden en beperkingen van community care. Advies 25, november 2002 (ISBN 90-1209-758-4)
- Bevrijdende kaders. Sturen op verantwoordelijkheid.
Advies 24, november 2002 (ISBN 90-1209-757-6)
- Geen woorden maar daden. Bijdrage aan het normen-en-waardende-bat. Advies 23, november 2002 (ISBN 90-1209-755-x)
- Werken aan balans. Een remedie tegen burn-out.
Advies 22, juli 2002 (ISBN 90-1209-686-3)
- Educatief centrum voor ouder en kind. Advies over voor- en vroeg-schoolse educatie. Advies 21, juni 2002 (ISBN 90-1209-572-7)
- Levensloop als perspectief. Kanttekeningen bij de Verkenning Levensloop. Beleidsopties voor leren, werken, zorgen en wonen.
Advies 20, mei 2002 (ISBN 90-1209-563-8)

2001

- Van uitzondering naar regel. Maatwerk in het grotestedenbeleid.
Advies 19, september 2001 (ISBN 90-1209-346-5)
- Aansprekend opvoeden. Balanceren tussen steun en toezicht.
Advies 18, juni 2001 (ISBN 90-1209-319-8)
- Instituties in lijn met het moderne individu. De sociale agenda 2002-2006. Advies 17, mei 2001. (ISBN 90-1209-066-0)

- Kwetsbaar in kwadraat. Krachtige steun aan kwetsbare mensen.
Advies 16, maart 2001 (ISBN 90-1209-067-9)

2000

- Ver weg en dichtbij. Over hoe ICT de samenleving kan verbeteren.
Advies 15, december 2000 (ISBN 90-1209-063-6)
- Van discriminatie naar diversiteit. Kanttekeningen bij de Meerjarennota Emancipatiebeleid Van vrouwenstrijd naar vanzelfsprekendheid.
Advies 14, september 2000 (ISBN 90-1209-081-4)
- Wonen in de 21e eeuw. Advies 13, september 2000 (ISBN 90-1209-064-4)
- Alert op vrijwilligers. Advies 12, juni 2000 (ISBN 90-1209-073-3)
Ongekende aanknopingspunten. Strategieën voor de aanpassing van de sociale infrastructuur. Advies 11, juni 2000 (ISBN 90-1209-062-8)
- Aansprekend burgerschap. De relatie tussen organisatie van het publieke domein en de verantwoordelijkheid van burgers.
Advies 10, maart 2000 (ISBN 90-399-1706-X)

1999

- Nationale identiteit in Nederland. Advies 9, september 1999 (ISBN 90-399-1694-2)
- Arbeid en zorg. Reactie op de kabinetsnota 'Op weg naar een nieuw evenwicht tussen arbeid en zorg'. Advies 8, juni 1999 (ISBN 90-399-1629-2)

1998

- Integratie in perspectief. Advies over integratie van bijzondere groepen en van personen uit etnische groeperingen in het bijzonder.
Advies 7, december 1998 (ISBN 90-399-1533-4) met afzonderlijke achtergrondstudie (ISBN 90-399-1534-2)

- Verantwoordelijkheid en perspectief. Geweld in relatie tot waarden en normen. Advies 6, december 1998 (ISBN 90-399-1532-6) met afzonderlijke achtergrondstudie (ISBN 90-399-1542-3)

1997

- Uitsluitend vrijwillig!?. Maatschappelijk actief in het vrijwilligerswerk. Advies 5, december 1997 (ISBN 90-399-1460-5) met afzonderlijke achtergrondstudie (ISBN 90-399-1459-1)
- Kwaliteit in de buurt. Advies 4, november 1997 (ISBN 90-399-1456-7)
- Werkloos toezien? Activering van langdurig werklozen. Advies 3, juni 1997 (ISBN 90-399-1302-1)
- Stedelijke vernieuwing. Advies 2, juni 1997 (ISBN 90-399-1357-9)
- Vereenzaming in de samenleving. Advies 1, maart 1997 (ISBN 90-399-1289-0)

Adviezen (zonder nummer) uitgebracht in samenwerking met andere adviesraden

2001

- Raad voor Openbaar Bestuur. Etniciteit, binding en burgerschap. Bijlage II: Eigenheid en diversiteit, april 2001
- Onderwijsraad. Samen naar de taalschool. Allochtone levende talen in perspectief. Bijlage 1: Onderwijs in allochtone levende talen, november 2001

2000

- Raad voor Volksgezondheid en Zorg. Gezond zonder zorg, augustus 2000 (ISBN 9057320622) met achtergrondstudies (ISBN 905732069X en 9057320630)

1999

- Raad voor Volksgezondheid en Zorg. Verslavingszorg herijkt. Advies over een besturingsmodel voor verslavingszorg en verslavingsbeleid, juli 1999 (ISBN 9057320460) met afzonderlijke achtergrondstudies (ISBN 9057320460, 9057320460, 9057320479).
- Raad voor Volksgezondheid en Zorg. Zorgarbeid in de toekomst. Advies over de gevolgen van demografische ontwikkeling van vraag en aanbod zorg(arbeid), april 1999 (ISBN 9039915350) met afzonderlijke achtergrondstudie (ISBN 9039915369).

1998

- Onderwijsraad. Voorschools en buitenschools. Dwarsverbindingen, verantwoordelijkheden, juni 1998.

Briefadviezen:

Enkele aspecten van de ruimtelijke inrichting 2030, november 1997.

Publicaties van de RMO zijn te bestellen bij:

Sdu Servicecentrum Uitgevers

Tel.: 070-378 98 80

Fax: 070-378 97 83

